

METODIKA

přípravy k pěstounství

METODIKA

přípravy k pěstounství

METODIKA

přípravy k pěstounství

METODIKA

přípravy k pěstounství

METODIKA

přípravy k pěstounství

Metodika přípravy k pěstounství

2011

Poprvé vydáno organizací Amalthea o. s. v roce 2011

ISBN 978-80-904801-4-8

Autoři:

Mgr. Ria Černá, vedoucí Centra náhradní rodinné péče Amalthea o. s.
David Svoboda, DiS., odborný ředitel Amalthea o. s.

Odborný garant:

David Svoboda, DiS., odborný ředitel Amalthea o. s.

Konzultanti:

tým pracovníků Centra náhradní rodinné péče Amalthea o.s.
Mgr. Alena Svobodová, sociální pracovnice, projektová manažerka LUMOS
PhDr. Roman Miletín, ředitel Centra psycho-sociální pomoci – Rodinná a manželská
poradna Pardubického kraje

Tento materiál vznikl v Amalthea o. s. v rámci spolupráce s Nadací LUMOS, Pardubickým krajem, Centrem psycho-sociální pomoci – Rodinnou a manželskou poradnou a za spolupráce a finanční podpory Nadace Sirius, 2010.

 občanské sdružení
AMALTHEA

NADACE
SIRIUS

Obsah

- 1. Úvod**
- 2. Účel a cílová skupina metodiky**
 - 2.1 Přehled příloh a jejich využití
- 3. Teoretický a legislativní rámec sociálně-právní ochrany dětí a příprav pěstounů**
 - 3.1 Současné legislativní podmínky pro přípravu žadatelů o pěstounskou péči
 - 3.2 Návrhy na legislativní změny v přípravách pěstounů
- 4. Výzkumné poznatky v oblasti příprav**
- 5. Vymezení klíčových pojmů užívaných v metodice**
- 6. Přehled klíčových aktérů**
 - 6.1 Získání potřebné kvalifikace klíčových aktérů
- 7. Proces přípravy**
 - 7.1 Individuální vyhodnocení
 - 7.1.1 Průběh schůzek hodnotícího pracovníka se zájemcem
 - 7.1.2 Další formy přípravy v rámci individuálního vyhodnocení
 - 7.1.3 Kontakty hodnotícího pracovníka se členy domácnosti zájemce
 - 7.1.4 Získávání dalších referencí o zájemci
 - 7.1.5 Zpracování Zprávy o zájemci o pěstounství
 - 7.1.6 Průběžná supervize a metodické vedení hodnotících pracovníků
 - 7.1.7 Rizika procesu individuálního vyhodnocení
 - 7.2 Skupinová příprava zájemců o pěstounství
 - 7.2.1 Rozsah a forma skupinové přípravy
 - 7.2.2 Základní materiál pro realizaci skupinové přípravy
 - 7.2.3 Prostředí a organizační zajištění skupinové přípravy
 - 7.2.4 Vymezení spolupráce při skupinové přípravě
 - 7.2.5 Účast pěstounů na skupinové přípravě
 - 7.2.6 Obsah skupinové přípravy
 - 7.2.7 Zpětná vazba
 - 7.2.8 Rizika procesu skupinové přípravy
 - 7.3 Příprava dětí a mladých lidí na pěstounství
 - 7.3.1 Rozsah a forma přípravy dětí a mladých lidí
 - 7.3.2 Základní materiál pro realizaci přípravy dětí a mladých lidí
 - 7.3.3 Prostředí a organizační zajištění přípravy
 - 7.3.4 Účast osob, které vyrůstaly v pěstounské péči, na přípravě
 - 7.3.5 Obsah přípravy pro děti a mladé lidi
 - 7.3.6 Zpracování Zpráv z přípravy dětí a mladých lidí
 - 7.3.7 Zpětná vazba
 - 7.3.8 Rizika procesu přípravy dětí a mladých lidí

- 7.4 Doporučení Panelu pro pěstounskou péči
- 7.5 Rozhodnutí o zařazení zájemce do evidence, párování a uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče
 - 7.5.1 Párování
 - 7.5.2 Uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče

8. Přehled hlavních rizik

9. Plán aktualizace metodiky

10. Závěr

11. Zdroje, citovaná a použitá literatura

12. Přílohy

- I. Zkušenosti a doporučení z realizace pilotní přípravy zájemců o pěstounství včetně finanční a kapacitní náročnosti
- II. Schéma procesu příprav
- III. Před procesem příprav
 - Návrh standardů pěstounských služeb
 - Metodika náboru
 - Prezentace ke školení hodnotících pracovníků
- IV. V rámci procesu příprav
 - Pracovní kniha pro zájemce o pěstounství
 - Kniha pro lektory přípravy zájemců o pěstounství
 - Moje rodina poskytuje pěstounskou péči
 - Zpráva o zájemci o pěstounství
 - Panel pro pěstounskou péči
 - Prezentace ze skupinových příprav
 - Seznam doporučené literatury, webových odkazů a filmů v době přípravy
 - Dotazníky zpětné vazby
- V. Po procesu příprav
 - Metodika doprovázení

1. Úvod

Náhradní rodinná péče je forma péče o děti a mladé lidi, o které se přechodně či dlouhodobě nemohou postarat jejich vlastní rodiče či blízká rodina. Vychovávat dítě, které se narodilo v jiné rodině a v jehož raném věku či v pozdějším období jeho života nebyly naplněny všechny potřeby tak, jak by měly být, je velmi náročný úkol. Děti přicházející do pěstounské péče často zažily trauma, často za sebou mají pobyt v kojeneckém ústavu, dětském domově, někdy také v diagnostickém ústavu. Následky ústavní péče či nedostatečné nebo nevhodné péče ve vlastní rodině přináší dětem a mladým lidem obtíže navázat kvalitní vztahy, udržet tyto vztahy, rozvíjet svůj potenciál, věřit sobě i druhým atd.

Následky citové deprivace a traumat lze nejlépe léčit právě v rodině. I když není vlastní, ale je náhradní. Pěstouni tedy mají před sebou obtížný úkol – najít cestu k dítěti či mladému člověku, porozumět jeho chování a prožívání, nabídnout mu místo ve své rodině, pevný a bezpečný vztah, důvěru, ochranu, podporu, stabilitu, jistotu a bezpečí. Právě takové prostředí je pro dítě či mladého člověka léčivé. Pro tento úkol nestačí mít dobré srdce a rodičovskou zkušenost.

Být pěstounem¹ znamená dobře znát své motivace, proč se chci pěstounem stát. Znamená to nahlédnout na své vlastní dětství a životní zkušenosti, umět porozumět vlastnímu životu, umět se poučit z vlastních chyb. Pěstoun musí umět dobře naslouchat dítěti či mladému člověku, rozpoznávat příčiny a následky chování dítěte či mladého člověka, podporovat identitu přijatého dítěte či mladého člověka, provázet dítě či mladého člověka v jeho hledání, kdo je, kdo jsou jeho rodiče, rozvíjet jeho schopnosti a dovednosti, spolupracovat s dalšími lidmi, kteří o dítě či mladého člověka pečují. Pěstoun se v určitém smyslu stává pro přijaté dítě také terapeutem, resp. jeho přístup k dítěti musí být v některých situacích terapeutický, léčivý. Povinností pěstouna je dále se ve své roli vzdělávat.

Na pěstounství je tedy třeba dobře se připravit a vědět, že přípravou vše teprve začíná...

¹ V celém textu metodiky bude používán mužský rod (např. pěstoun, rodič, sociální pracovník, zájemce o pěstounství atd.), nicméně může se jednat, a často se v praxi jedná, i o osobu ženského pohlaví. Užívání mužského rodu je v českém prostředí zvyklostí, s ohledem na tuto zvyklost pro české čtenáře tedy dále užíváme mužský rod.

2. Účel a cílová skupina metodiky

Metodika přípravy je klíčovým výstupem projektu podpořeného Nadací Sirius s názvem Systémová změna koncepce služeb Centra náhradní rodinné péče a metodická příprava profesionálních pěstounských rodin v pardubickém regionu.

Během realizace projektu jsme v odborných diskuzích s dalšími subjekty činnými v oblasti náhradní rodinné péče dospěli k závěru, že pojem „profesionální pěstounská rodina“ je zavádějící. V současné době jsme od označení „profesionální pěstounská péče“ upustili. Domníváme se, že pěstounská péče, ať už se jedná o její dlouhodobou či přechodnou formu, musí být vždy vykonávána profesionálně. Oddělení stávajících, většinou dlouhodobých pěstounů, od pěstounů na přechodnou dobu, přinášelo v praxi spíše nedorozumění a dojem nedocení dlohodobé pěstounské péče. Proto bychom dnes pro název projektu lépe využili označení „Systémová změna koncepce služeb Centra náhradní rodinné péče a metodická příprava zájemců o pěstounství v pardubickém regionu“. Pěstounská péče je tedy pouze jedna, jen má různé formy, ale vždy musí být poskytována profesionálně.

Účelem metodiky je poskytnout ucelenou koncepci přípravy zájemců o pěstounství s využitím britského modelu příprav budoucích pěstounů a zároveň nabídnout praktické zkušenosti z pilotní realizace příprav v nové podobě (s ohledem na nové formy pěstounské péče). Metodika si klade za cíl stát se základním materiálem pro realizaci příprav budoucích pěstounů, příp. adoptivních rodičů, pro které je také s menšími úpravami využitelná. Pro subjekty s pověřením k zajištění příprav tedy může být základním materiálem, dle kterého je možné zrealizovat kvalitní přípravu.

Potřeba vzniku metodiky příprav vychází z výše uvedených výzkumných poznatků. V následujícím textu se pokusíme navrhnout optimální způsob realizace příprav, vycházející z poznatků britského systému, využitelný v České republice. Metodika může být i studijním materiálem pro vzdělávání sociálních pracovníků a dalších osob činných v sociálně-právní ochraně dětí.

Stěžejní část textu metodiky je zaměřena na samotný proces přípravy k pěstounství. Má-li být předložený materiál komplexní, nutně musí odkazovat na řadu dalších procesů a metodických nástrojů, které předchází, následují či jsou využívány před vstupem zájemců do přípravy, v průběhu přípravy i po absolvování přípravy a po přijetí dítěte do rodiny. Níže je přehled jednotlivých příloh s odkazem na fázi, ve které lze danou metodiku či metodickou pomůcku využít s uvedením cílových skupin, pro které je daný materiál určen.

1.1 Přehled příloh a jejich využití

I. Zkušenosti z realizace pilotní přípravy zájemců o pěstounství včetně finanční a kapacitní náročnosti

Příloha popisuje konkrétní zkušenosti z realizace příprav zájemců o pěstounství, přináší závěry a doporučení, které z pilotní realizace vplynuly. Vymezuje také finanční a kapacitní náročnost celého procesu příprav podle nové metodologie. Příloha je určena **všem zainteresovaným, kteří chtějí získat představu o praktické aplikaci této metodiky do praxe.**

II. Před procesem příprav

Návrh standardů pěstounských služeb

Cílem těchto standardů je nastavit jasná pravidla pro poskytování pěstounských služeb. Jejich prostřednictvím je definována úroveň kvality poskytování těchto služeb. Standardy se vztahují na všechny formy pěstounských služeb. Obsahují aktuální právní rámec pěstounské péče v České republice a dále pak jednotlivé standardy, které se zabývají způsobilostí k poskytování či řízení pěstounských služeb, k zabezpečování a prosazování blaha dětí a mladých lidí, nábořem, prověřováním, řízením, podporováním a zaškolováním pracovníků a pěstounů, vedením záznamů a vhodností prostor k poskytování pěstounských služeb.

Standardy jsou pracovní verzí a představují vizi budoucího stavu pěstounské péče. V tuto chvíli tedy nemají legislativní oporu v českém právním řádu a nejsou tedy nijak závazné ani vymahatelné. Standardy **jsou určeny především poskytovatelům pěstounské péče, registrujícímu a kontrolnímu orgánu těchto služeb, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, pěstounům a všem organizacím spolupracujícím s poskytovateli pěstounských služeb.**

Metodika náboru

Metodika vymezuje všechny činnosti, které je třeba vykonat při vyhledávání zájemců o pěstounství, a jejich důkladný výběr pro zařazení do přípravy. Obsahuje i propagační materiály, které je možné během vyhledávání náhradních pečovatелů využít. **Je určena pro subjekty pověřené vyhledáváním náhradních pečovatелů.**

Prezentace ke školení hodnotících pracovníků

V prezentaci je definována role, kompetence a úkoly hodnotícího pracovníka v rámci procesu příprav, shrnuje základní poznatky, které si musí hodnotící pracovník pro práci se zájemcem o pěstounství osvojit. **Je určena metodikovi, který připravuje hodnotící pracovníky k jejich činnosti, a také přímo hodnotícím pracovníkům, kterým má být prezentace poskytnuta jako podpůrný materiál.**

II. V rámci procesu příprav

Pracovní kniha „Příprava k pěstounství“

Pracovní kniha obsahuje všechna témata, která jsou zájemcům o pěstounství představena během skupinové přípravy. Kniha přináší jak teoretické poznatky, tak praktické kazuistiky, se kterými mohou zájemci dále pracovat a díky tomu se hlouběji na pěstounství připravovat. Pracovní kniha je využitelná nejen při procesu přípravy, ale i po přijetí dítěte do rodiny. **Je určena zájemcům o pěstounství i současným pěstounům.** Dobrou znalost Pracovní knihy by měli mít **skupinovní lektori**, ale také **hodnotící pracovníci**, kteří se zájemci pracují individuálně, a **pracovníci, kteří budou budoucí pěstouny v jejich pěstounství doprovázet.**

Kniha pro lektory skupinové přípravy „Příprava k pěstounství“

Kniha pro lektory obsahuje všechna témata, která by měla být probrána se zájemci o pěstounství během jejich skupinové přípravy. U jednotlivých bloků je vždy vymezen cíl, rozsah, pomůcky potřebné pro realizaci bloku, cvičení vztahující se k tématu, nejdůležitější postřehy, které by měly být zájemcům předány. Kniha **je určena lektorům skupinových příprav.** Seznámit by se s ní měli i **hodnotící pracovníci**, aby dokázali během individuální práce se zájemci reagovat na otázky zájemců o pěstounství, které si přinesou ze skupinové přípravy.

Prezentace ze skupinových příprav

Prezentace obsahuje základní kostru rozvržení jednotlivých témat skupinové přípravy včetně časového vymezení jednotlivých bloků. **Je určena skupinovým lektorům**, kteří si ji mohou dle svých potřeb a zkušeností dále upravit. Může být poskytnuta také **zájemcům o pěstounství**, kteří přípravou procházejí, jako studijní materiál.

Seznam doporučené literatury a filmů v době přípravy

Seznam **je určen zájemcům o pěstounství** pro jejich další studium, slouží také **skupinovým lektorům**, kteří mohou z doporučených filmů připravit ukázky pro jednotlivé bloky skupinové přípravy.

Moje rodina poskytuje pěstounskou péči

Publikace odpovídá na otázky, které mohou napadat vlastní děti zájemců o pěstounství či pěstounů v souvislosti s tím, že se jejich rodina stane či se již stala rodinou pěstounskou. Odpovídá na základní otázky typu: co je pěstounská péče, proč nejsou děti se svými rodiči, co se příchodem dítěte změní, komu můžu říct, když mi nebude v rodině dobře, co mám dělat, když mi přijaté dítě svěří tajemství atd. **Je určena vlastním dcerám a synům zájemců o pěstounství či pěstounů.**

Zpráva o zájemci o pěstounství

Zpráva je základním materiálem, který zpracovává hodnotící pracovník na základě zjištění z individuálního vyhodnocení zájemce o pěstounství. Zahrnuje také výstupy ze skupinové přípravy. **Je určena zájemcům o pěstounství, hodnotícím pracovníkům** a po jejím zpracování také všem **členům Panelu, který doporučuje či nedoporučuje zájemce pro**

výkon pěstounské péče. Následně je Zpráva o zájemci o pěstounství podkladem pro proces párování, kdy se pro konkrétní dítě hledá ta nejvhodnější rodina, tedy **je určen členům Panelu pro párování.**

Panel pro pěstounskou péči

Materiál popisuje činnost Panelu, vymezuje kompetence a kvalifikaci členů Panelu. **Je určen zájemcům o pěstounství,** aby dobře rozuměli, jakým způsobem bude Panel probíhat, a mohli se na něj připravit, dále **hodnotícím pracovníkům,** kteří se Panelu účastní spolu se zájemci, a **členům Panelu.**

Dotazníky zpětné vazby

Během procesu přípravy i na jeho konci zájemci o pěstounství i jejich děti vyjádří ústní a písemnou zpětnou vazbu. Ta je velmi důležitá **pro pověřenou osobu** pro změny a inovaci celého procesu tak, aby lépe odpovídal potřebám zájemců a jejich dětí.

III. Po procesu příprav

Metodika doprovázení

Po dokončení procesu přípravy, resp. už v jeho průběhu, je třeba zajistit budoucím pěstounům také následnou službu. Vymezení této služby je obsahem Metodiky doprovázení – podpory a kontroly výkonu pěstounské péče. Metodika obsahuje řadu metodických pomůcek, které sociální pracovník při práci s rodinou a dítětem může využít. Při realizaci procesu příprav by měl být pověřený subjekt vždy zodpovědný za to, že budoucím pěstounům bude možné nabídnout kvalitní doprovázení v jejich pěstounství, protože proces přípravy je nemůže na veškeré situace, které v pěstounství mohou nastat, nikdy stoprocentně připravit. Metodika **je určena sociálním pracovníkům, kteří poskytují následné služby** pěstounské rodině. Seznámit by se s ní měli i **hodnotící pracovníci,** aby uměli odpovídat na otázky zájemců, jaké podpory se jim dostane po přijetí dítěte do rodiny.

3. Teoretický a legislativní rámec sociálně-právní ochrany dětí a příprav pěstounů

Tvrzení uvedená v úvodu potvrzuje svými výzkumy a dlouholetou praxí s dětmi z ohrožených rodin či žijícími v ústavní péči řada českých i zahraničních odborníků. Ti se zabývali či zabývají vývojovou psychologií dítěte a vlivem ústavní péče na psychiku dítěte. Vzhledem k rozsahu a zaměření tohoto textu lze vyzdvihnout pouze některé autory. Matějček a Langmeier² definovali pojem **psychická deprivace** a dlouhodobou studií ověřili, že se psychická deprivace rozvíjí právě u dětí žijících v ústavní péči, resp. v nefungující rodině, která nedokáže dostatečně naplnit potřeby dítěte. Bowlby³, Ainsworthová a Mainová rozpracovali **teorii vazby, tzv. attachment**. Pojem Attachment nemá v českém prostředí ustálený termín, používá se označení citová vazba, přilnutí, vazba, připoutání atd. Vzájemné interakce mezi blízkou pečující osobou (zpravidla matkou či otcem) a dítětem dávají vzniknout specifické emoční a kognitivní zkušenosti dítěte, která formuje jeho schopnost emoční adaptace a způsob sociálního chování v budoucnosti. Teorie psychické deprivace a teorie attachmentu upozornily na důležitost stabilní pečující osoby, která je dítěti během prvních 3 let jeho života k dispozici. Je-li dítě v této fázi života v prostředí, které mu neumožňuje navázat blízký a bezpečný vztah s pečující osobou, může dojít k poruše attachmentu, což předznamenává obtíže v navazování harmonických vztahů v jeho dalším životě. V českém prostředí se teorií attachmentu a terapií narušené vztahové vazby nejvíce zabývá Petra Vrtbovská.⁴

Sociálně-právní ochrana dítěte je vymezena jak na úrovni státní, tak nadnárodní. Mezi základní dokumenty patří **Směrnice OSN o náhradní péči o děti**⁵, která potvrzuje právo dítěte na život v rodině a variantu umístění dítěte do ústavní péče řadí až jako nejzazší možnost. Dalším důležitým mezinárodním dokumentem je **Úmluva o právech dítěte**⁶, která stanovuje občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dětí. V České republice se sociálně-právní ochrana dětí řídí **zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí**, jehož novela se právě připravuje a měla by vejít v platnost během roku 2012. Dne 19. ledna 2009 projednala vláda ČR materiál „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy“. Vznikl **Národní akční plán k transformaci systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011**⁷. Jedním z hlavních cílů Národního akčního plánu je snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče.

² Matějček, Langmeier: Psychická deprivace v dětství, Avicenum 1974

³ J. Bowlby: Vazba, Portál 2010

⁴ P. Vrtbovská: O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí, SCAN 2010

⁵ Zpráva Rady OSN pro lidská práva ze dne 30.10. 2009, 64. zasedání, 3. výbor – bod 20-22

⁶ Úmluva o právech dítěte, Sdělení č. 104/1991 Sb.

⁷ Národní akční plán k transformaci systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011, MPSV 2009, www.mpsv.cz

3.1 Současné legislativní podmínky pro přípravu žadatelů o pěstounskou péči⁸

Podle současné legislativy musí každý žadatel o zprostředkování náhradní rodinné péče nejprve podat žádost na Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) – u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele. Podáním žádosti žadatel vstupuje do procesu odborného posouzení. Podle ustanovení § 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu. Sociální pracovník OSPOD po podání žádosti žadatelem nejprve provede sociální šetření v místě jeho bydliště, sám si zajistí opis z evidence Rejstříku trestů zájemce, stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování pěstounské péče, ve které žadatel žije. Žadatel dodá rodný list, příp. i oddací list, lékařský posudek a posudek od zaměstnavatele, doklad o příjmech (v případě OSVČ daňové priznání). Po zpracování těchto podkladů je žádost postoupena krajskému úřadu, který po kladném zhodnocení spisové dokumentace zařadí žadatele do přípravy pro výkon pěstounské péče⁹. Za přípravu žadatelů o pěstounství je v České republice zodpovědný stát, resp. v přenesené působnosti jednotlivé kraje, které buď přímo přípravu realizují, nebo její realizaci pověří jiný subjekt (příspěvkovou organizaci, nestátní neziskovou organizaci atd.). Takový subjekt musí dle §48 odst. 2, písm. e) zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí získat pověření k zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Při realizaci příprav by se kraje a pověřené subjekty měly řídit Metodickým doporučením MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče a Metodickým doporučením MPSV č. 6/2009 k pěstounské péči na přechodnou dobu. Příprava probíhá zpravidla skupinovou formou, subjekt pověřený přípravou může zařadit i individuální konzultace. Krajský psycholog zpravidla v průběhu příprav provádí psychologické vyšetření žadatelů, které zahrnuje rozhovor a použití dalších diagnostických metod. Výstupem tohoto vyšetření je zpráva krajského psychologa, která obsahuje závěry vyšetření včetně doporučení, kterými tématy se dále v průběhu přípravy zabývat. Krajský psycholog se poté setkává se žadateli po ukončení příprav, kdy se vyhodnocuje především absolvování přípravy a konečná připravenost žadatelů na přijetí dítěte do rodiny. Výstupem závěrečné konzultace s psychologem je závěrečná psychologická zpráva, která obsahuje pouze doporučující či nedoporučující stanovisko. To je postoupeno ke konečnému rozhodnutí krajskému úřadu. Žadatelé poté obdrží správní rozhodnutí příslušného krajského úřadu o zařazení do evidence pěstounů. Po zařazení žadatelů do evidence začíná proces párování, v rámci něhož jsou pro děti v registru vyhledávány vhodné pěstouni. Tento proces probíhá v rámci Poradního sboru, který je zřízen krajským úřadem a který rozhoduje o tom, jaké dítě k jakým pěstounům umístí. Je-li dítě do rodiny umístěno, má sociální pracovník OSPOD povinnost dítě v počátku osobně navštívit min. 1x za 3 měsíce, poté již jen 2x ročně. Pěstounská rodina v tuto chvíli tedy není povinna využívat další služby, pěstouni se nemusí dále vzdělávat ani své pěstounské kompetence revidovat.

⁸ v dalším textu metodiky, pokud se nejedná o citace, je místo pojmu žadatel užíván pojem zájemce o pěstounství (dále viz vymezení klíčových pojmů), současná legislativa však používá termín žadatel

⁹ stručný a srozumitelný přehled „cesty žadatele o zprostředkování pěstounské péče“ v současném legislativním systému je uveden na webových stránkách Střediska Náhradní rodinné péče, http://www.nahradnirodina.cz/zprostredkovana_nahradni_rodinna_pece.html

3.2 Návrhy na legislativní změny v přípravách pěstounů

V roce 2012 by měla vejít v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí společně s vyhláškou, která bude standardizovat systém příprav zájemců o náhradní rodičovství. Návrh Amalthea o. s. pro změnu systému příprav se opírá o dlouholeté zahraniční zkušenosti, zejména z Anglie, Skotska¹⁰, a o zkušenosti ze zemí s podobnou mentalitou a sociálním kontextem - ze Slovenska a Polska.¹¹

Jednou ze zásadních změn je přenesení odpovědnosti za celý proces přípravy a odborného posouzení na pověřenou osobu. Tedy nově pověřená osoba nerealizuje pouze přípravu, ale je zodpovědná i za individuální vyhodnocení zájemců o pěstounství (dle současné legislativy za odborné posouzení zodpovídá krajský úřad, obvykle krajský psycholog). Další výraznou změnou je rozhodování v Panelu v celém procesu příprav, nejen při párování, které nyní provádí Poradní sbor zřízený za tímto účelem krajským úřadem. Nový systém takového rozhodování zajistí jeho vyšší objektivitu a transparentnost.

Cesta zájemce o náhradní rodinnou péči by tedy dle našeho návrhu do novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí mohla vést nikoliv nejprve na Orgán sociálně-právní ochrany dětí, ale k pověřené osobě, která je přípravou náhradních rodičů pověřena a od které zájemce zpravidla získal prvotní informace o tom, že se hledají noví pěstouni (v rámci vyhledávání, které pověřená osoba provádí). Provázání vyhledávání náhradních rodičů (tj. náboru) a následného procesu přípravy zájemců na výkon náhradní rodinné péče je žádoucí hlavně z hlediska samotného zájemce. Jak je popsáno v Metodice náboru, která je přílohou tohoto dokumentu, se zájemcem od počátku komunikuje jeden pracovník, vytváří se prostředí bezpečí a důvěry. Je žádoucí, aby tento pracovník rodinu dále provázel i při výkonu náhradní rodinné péče.

Zájemce má ještě před oficiálním podáním žádosti na OSPOD možnost zeptat se na všechno, co k rozhodování, zda vstoupí do dalšího procesu, potřebuje. Tento systém by navíc umožnil snížit zatížení pracovníků OSPOD, kteří často na dlouhodobější a intenzivnější práci se zájemci nemají dostatečnou časovou kapacitu. Pracovník pověřené osoby může věnovat dostatek prostoru pro ujasnění motivace a všech otázek zájemce ještě před podáním oficiální žádosti. Informace, které pracovník v této fázi získá, může navíc dále využít v samotné přípravě pěstounů (např. spolu se zájemcem objevuje témata, na která je třeba se v rámci přípravy zaměřit, může od počátku pracovat s motivací zájemce a podporovat jeho růst v odborném pohledu na náhradní rodinnou péči).

Pokud se zájemce po ujasnění prvotních informací rozhodne do přípravy na náhradní rodinnou péči vstoupit, doporučí mu pracovník pověřené osoby podání oficiální žádosti na příslušném OSPOD. Vyhodnocení a shromáždění potřebných podkladů již dále provádí pracovník pověřené osoby ve spolupráci se sociálním pracovníkem OSPOD.

Příslušný sociální pracovník OSPOD je poté, co zájemce absolvuje přípravu, jedním ze členů odborného Panelu, který zájemce doporučí nebo nedoporučí pro schválení k výkonu pěstounské péče. V případě doporučení pro výkon pěstounské péče je toto doporučení

¹⁰ zahraniční organizace zabývající se systémem příprav: The Fostering Network, British Association of Adoption and Fostering (BAAF)

¹¹ zahraniční organizace zabývající se systémem příprav: Návrat o. z., Towarzystwo Nasz Dom

postoupeno Krajskému úřadu (jehož pracovník je také členem odborného Panelu). Ten vydá správní rozhodnutí a zařadí zájemce jako nové pěstouny do evidence pěstounů připravených na přijetí dítěte do své rodiny.

Zkušenosti z pilotního projektu Amalthea o. s. Systémová změna koncepce služeb Centra náhradní rodinné péče a metodická příprava profesionálních pěstounských rodin v pardubickém regionu, podpořeného z prostředků Nadace Sirius, se staly základem pro tuto metodiku a také pro námi navržené legislativní změny v přípravách pěstounů.

4. Výzkumné poznatky v oblasti příprav

V posledních dvou letech byly provedeny dva velké výzkumy monitorující kvalitu i kvantitu příprav v jednotlivých krajích.

Na zakázku Ministerstva práce a sociálních věcí realizoval Národní vzdělávací fond – Centrum pro kvalitu a standardy v sociálních službách výzkum s názvem **„Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče se systémy pěstounské péče ve vybraných evropských zemích se zřetelem na: a) výběr, podmínky, přípravu a vzdělávání pěstounských rodin, b) standard podpůrných služeb pro pěstounské rodiny“** (MPSV, 2010). V rámci kvalitativní části výzkumu bylo osloveno všech 14 krajů, aby popsaly mj. systém příprav zájemců o pěstounství. V odpovědích zúčastněných 11 krajů byly velké rozdíly co se týče rozsahu, formy, metod práce se zájemci během příprav. Výzkum ukázal, že metodická doporučení MPSV vztahující se k přípravám jsou dodržována pouze v některých krajích a systém příprav je značně roztržštěn. Jedním z doporučení v závěrečné zprávě výzkumného týmu bylo sjednocení systému příprav, zavedení možnosti vybrat si, u kterého subjektu zájemce přípravu absolvuje, a propojení s následným doprovázením budoucích pěstounů po přijetí dítěte do rodiny.

Podobný hloubkový průzkum byl proveden také Střediskem náhradní rodinné péče z prostředků Nadace Sirius (**Monitoring současných příprav pro náhradní rodinnou péči v ČR**, SNRP, 2010). „Provedený průzkum sledoval současný stav a definoval problémy, které se ve stávajícím systému příprav na přijetí dítěte do náhradní rodinné péče (v jejich organizaci a obsahu) objevují. Zúčastnilo se ho přes 220 odborníků z oblasti náhradní rodinné péče, 125 náhradních rodičů a celkem 12 krajů. Zajištění příprav je v kompetenci krajských úřadů, které je také plně financují. Průzkum mimo jiné ukázal, že

- *není jasně stanovený a definovaný cíl a obsah příprav. Výsledkem je, že přípravy jsou nejednotné, v závislosti na kraji*
- *přípravy jsou jednorázovou záležitostí, přitom praxe ukazuje jasnou potřebu dlouhodobého doprovázení žadatelů i náhradních rodin*
- *vyplývá potřeba příprav nejen žadatelů o zprostředkování, ale i dalších osob, kterých se problematika dotýká. Včetně potřeby ucelených informací pro odbornou i nejširší veřejnost*
- *dále se ukázala absence přípravy dětí na přechod z různých typů péče do náhradní rodinné péče*
- *na přípravy především u budoucích pěstounů se často zbytečně dlouho čeká¹²*

¹² citace z Tiskové zprávy Střediska náhradní rodinné péče ze dne 23.11.2010, celá citovaná studie je na webových stránkách organizace www.nahradnirodina.cz

5. Vymezení klíčových pojmů užívaných v metodice

pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu

Současné znění zákona o sociálně-právní ochraně dětí rozlišuje pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu. Hlavním rozdílem mezi těmito druhy péče je časové hledisko. V Metodice dále uvádíme tzv. nové formy pěstounské péče, které blíže specifikují druh poskytované péče a lze je podřadit pod zákonem stanovené 2 typy péče.

pěstounská péče

- **specializovaná na děti jiného než majoritního etnika** (převážně děti romské a vietnamské národnosti)
- **specializovaná na děti s mentálním či fyzickým postižením**
- **specializovaná na děti s poruchami chování**
- **specializovaná na starší děti a mladé lidi**
- **specializovaná na více sourozenců**

(u těchto forem pěstounské péče je umístění dítěte či mladého člověka dlouhodobé, nepředpokládá se jeho návrat do vlastní rodiny a dítě či mladého člověka se zatím nepodařilo umístit do adoptivní rodiny nebo to není v jeho zájmu)

pěstounská péče na přechodnou dobu

- **pro okamžitou pomoc** – zaměřená zejména na novorozence a malé děti, pro které se bude hledat dlouhodobé řešení (návrat do vlastní rodiny, péče širší rodiny, adopce, dlouhodobá pěstounská péče), dále pro případy náhlé krize v rodině (zneužití, týrání, násilí v rodině), nemoci samoživitele či samoživitelky, úmrtí rodiče
- **krátkodobá** – kombinovaná s intenzivní podporou vlastní rodiny, kam by se dítě mělo vrátit
- **respitní péče** – umožňující odlehčení jiným pěstounským rodinám (o víkendech, o prázdninách i v jinou domluvenou dobu) – tuto formu péče zatím nelze do současné legislativy zahrnout, s úpravou zatím nepočítá ani navrhovaná novela zákona, nicméně o statutu tzv. respitních pěstounů se na úrovni Ministerstva práce a sociálních věcí jedná (vzhledem k nutnosti je finančně odměnit, uzavřít s nimi Dohodu o výkonu pěstounské péče atd.)
- **pro mladé rodiče s dítětem** – zaměřená zejména na mladé matky či otce s dítětem, kteří se vzhledem ke svému věku neumějí o dítě postarat nebo v péči potřebují zpočátku dohled a pomoc

Při umístění dítěte do těchto forem péče je vždy prioritou, aby byla dobře vyhodnocena situace dítěte a stanoven plán dalšího umístění dítěte. Pokud se v průběhu umístění dítěte do rodiny na přechodnou dobu ukáže, že dítě potřebuje trvalé umístění mimo vlastní rodinu, tedy není možný návrat do jeho vlastní rodiny, hledá se pro něj adoptivní rodina,

případně pěstounská péče dlouhodobá. V některých případech se pouze přechodná forma změny v dlouhodobou či v osvojení, pokud je to v zájmu dítěte a pokud s tím pěstouni souhlasí a požádají o změnu této péče.

pověřená osoba

organizace pověřená krajským úřadem k zajišťování přípravy budoucích pěstounů (pověření je vydáváno dle zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí) na základě získání registrace k výkonu sociálně-právní ochrany dětí

příprava k pěstounství

v této metodice označení procesu, kterým musí zájemce projít, aby se mohl stát pěstounem; zahrnuje skupinovou přípravu a individuální vyhodnocení

skupinová příprava

jedna ze součástí přípravy k pěstounství; zájemce společně s dalšími zájemci získává teoretické poznatky z oblasti náhradní rodinné péče (specifika péče o děti, které prožily rané trauma, kontakt s vlastní rodinou dítěte, provázení dítěte při vytváření vlastní identity, příčiny problematického chování a vhodné reakce, teorie připoutání atd.), pracuje s kazuistikami, ujasňuje si své představy o pěstounství. V rámci skupinové přípravy probíhá také hodnocení (skupinoví lektori sledují aktivitu a projevy zájemce o pěstounství ve skupině a tyto postřehy předávají hodnotícím pracovníkům); hlavním těžištěm skupinové části je však příprava a zvyšování kompetencí pro roli pěstounů.

individuální vyhodnocení

jedna ze součástí přípravy k pěstounství; probíhá přímo v rodině zájemce, účastní se jej i další členové rodiny zájemce; během vyhodnocení by měl zájemce prokázat, že má potřebné kompetence stát se pěstounem a je si vědom témat, na kterých bude muset dále pracovat, případně ve kterých se bude dále vzdělávat. V rámci individuálního vyhodnocení probíhá však také příprava – ve smyslu zaměření se na určitou formu pěstounské péče, kterou chce zájemce poskytovat a pro kterou má či ještě získá kompetence; hlavním těžištěm individuálního vyhodnocení je však dle terminologie současného zákona také „odborné posouzení“, tedy hodnocení kompetencí a předpokladů stát se pěstounem.

panel

nezávislý orgán zřízený pověřenou osobou, která přípravu zrealizovala – přináší doporučení, zda by měli být zájemci zařazeni do přípravy a dále zda by se zájemci ne/měli stát pěstouny; v panelu zasedají odborníci na oblast péče o ohrožené dítě – vždy zástupce krajského úřadu, sociální pracovník OSPOD, pěstoun, sociální pracovníci, psychologové, lékař, příp. další; podobnou roli má dle současné legislativy Poradní sbor, který však provádí pouze párování dítěte a pěstounů

6. Přehled klíčových aktérů

zájemce o pěstounství

člověk, jenž má zájem přijmout do své rodiny dítě, které nemůže dočasně či dlouhodobě vyrůstat ve vlastní rodině; v současné legislativě je takový člověk označen jako „žadatel“, tento pojem má však negativní konotaci vzhledem k tomu, že pěstoun by měl místo ve své rodině dítěti či mladému člověku nabízet, ne o dítě žádat a tím uspokojovat svou potřebu „dítě mít“; pro dítě hledáme vhodné pěstouny, kteří nabízejí své zázemí, péči a dovednosti, nehledáme děti pro pěstouny

pracovník organizace pověřený koordinací příprav zájemců o pěstounství (dále koordinátor)

role

- plánuje, řídí, koordinuje, informuje, organizuje a zodpovídá za proces příprav (všichni zúčastnění mají potřebné informace, vědí, na koho a v čem se mají obrátit atd.) za pověřenou osobu

kompetence

- schopnost plánovat, koordinovat a řídit procesy v organizaci
- schopnost vést tým lidí
- flexibilita, komunikativnost
- systematicčnost

kvalifikace

- doporučeno vzdělání v oblasti řízení lidských zdrojů a manažerských dovedností (výhodou vzdělání v oblasti pomáhajících profesí)
- nutná praxe v oboru min. 1 rok (zkušenost s koordinací či řízením)

hodnotící pracovník

role

- partner zájemce v procesu odhalování jeho kompetencí stát se pěstounem
- pozoruje, mapuje, zjišťuje, odhaluje, doporučuje a hodnotí
- pracuje se všemi členy rodiny zájemce včetně vlastních dětí v rodině
- obrací se na další osoby kolem rodiny (sousedé, lékař, známí, bývalí partneři zájemce, úřady...)

- spolupracuje se sociálním pracovníkem OSPOD (z místně příslušného úřadu zájemců o pěstounství)
- účastní se metodických setkání s metodikem
- účastní se supervize
- je zodpovědný za zpracování Zprávy o zájemci o pěstounství a vyjádření doporučení, zda je zájemce způsobilý stát se pěstounem a jaká forma pěstounské péče je pro něj nejvhodnější

kompetence

- komunikativnost, otevřenost, schopnost empatie
- transparentnost a srozumitelnost
- schopnost udržet profesionální hranice spolupráce
- práce s textem
- pečlivost

kvalifikace

- má vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání v oblasti pomáhajících profesí (sociální práce, psychologie atd.) nebo splňuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka dle zákona o sociálních službách
- je absolventem kursu Školení pro hodnotící pracovníky v rozsahu min. 12 hodin (prezentace použitá pro vyškolení hodnotících pracovníků v rámci pilotního projektu je přílohou této metodiky)
- nutná praxe v oboru (zkušenost v přímé práci s rodinami) min. 1 rok

skupinový lektor

role

- je zodpovědný za průběh a kvalitu skupinové přípravy zájemců o pěstounství
- pro skupinovou přípravu je žádoucí, aby byla vedena párem, mužem a ženou

kompetence

- lektorské dovednosti
- schopnost vést skupinu
- znalost v oblasti systému péče o ohrožené děti
- komunikativnost, srozumitelnost

kvalifikace

- je absolventem kursu Školení pro lektory skupinových příprav v rozsahu min. 24 hodin
- min. jeden z lektorů má vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání v oblasti pomáhajících profesí (sociální práce, psychologie, andragogika, pedagogika, spec. pedagogika atd.)
- min. jeden z lektorů by měl být sám pěstounem (není však podmínkou)
- nutná praxe v oboru (zkušenost s vedením skupiny) min. 1 rok

lektor přípravy dětí a mladých lidí

role

- je zodpovědný za průběh a kvalitu přípravy dětí a mladých lidí
- připravuje program semináře pro děti a mladé lidi ve spolupráci s lektorem, který sám vyrůstal v pěstounské péči, dle potřeb konkrétní skupiny dětí či mladých lidí

kompetence

- lektorské dovednosti
- schopnost vést skupinu
- znalost v oblasti systému péče o ohrožené děti
- komunikativnost
- práce s dětským kolektivem a zvládnutí jeho specifík

kvalifikace

- má vyšší odborné či vysokoškolské vzdělání v oblasti pomáhajících profesí (sociální práce, psychologie, pedagogika, spec. pedagogika atd.)
- je absolventem kursu Školení pro lektory skupinových příprav v rozsahu min. 4 hodin (blok č. 7 s názvem Moje rodina poskytuje pěstounskou péči – podrobně v Knize pro lektory skupinových příprav)
- nutná praxe v oboru (zkušenost s vedením skupiny dětí) min. 1 rok

sociální pracovník OSPOD

role

- účastní se Panelu pro výběr zájemců do přípravy a Panelu pro pěstounskou péči
- spolupracuje s hodnotícím pracovníkem v procesu přípravy

- po přijetí dítěte do rodiny nových pěstounů je zodpovědný za sociálně-právní ochranu tohoto dítěte (zodpovídá za vypracování Individuálního plánu ochrany dítěte a koordinaci služeb pro dítě a rodinu)

kompetence

- komunikativnost, otevřenost, schopnost empatie
- transparentnost a srozumitelnost
- schopnost udržet profesionální hranice spolupráce
- práce s textem
- pečlivost

kvalifikace

- kvalifikační požadavky dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

metodik přípravy hodnotících pracovníků

role

- je zodpovědný za metodologii individuálního vyhodnocení
- během metodických setkávání rozšiřuje znalosti a dovednosti hodnotících pracovníků, které získali během úvodního školení k individuálnímu vyhodnocení
- konzultuje problematické oblasti a hledá s hodnotícím pracovníkem nové způsoby, jak od zájemce získat všechny informace nutné pro zpracování Zprávy o zájemci o pěstounství
- doporučuje hodnotícím pracovníkům přenášet některá z témat do supervize, posoudí-li to jako vhodné
- shromažďuje poznatky z praxe a případně navrhuje aktualizaci metodických nástrojů
- zodpovídá za formální správnost a úplnost Zprávy o zájemci o pěstounství
- svým podpisem stvrzuje doporučení hodnotícího pracovníka uvedené ve Zprávě o zájemci o pěstounství

kompetence

- schopnost analytického myšlení
- schopnost nadhledu
- pečlivost
- komunikativnost
- lektorské dovednosti
- kreativita

kvalifikace

- je absolventem vyšší odborné či vysoké školy v oblasti pomáhajících profesí (sociální práce, psychologie, andragogika, pedagogika, speciální pedagogika atd.)
- má nejméně tříletou praxi v oblasti náhradní rodinné péče a systému péče o ohrožené dítě
- má zkušenosti s metodickou činností – práce s textem, práce s lidmi v oblasti metodického vedení
- má praktické zkušenosti se Zprávou o zájemci o pěstounství jako hlavním nástrojem pro individuální vyhodnocení zájemce

supervizor

role

- je zodpovědný za proces supervize – vytváří bezpečný rámec supervize, pomáhá pracovníkům formulovat zakázku a napomáhá procesu při jejím naplňování atd.
- pomáhá hodnotícím pracovníkům odhalovat, jakými tématy by se dále měli zabývat – zvědomuje pracovníkům rizika pro zájemce i pro pracovníky samotné a hledá spolu s pracovníky cesty, jak těmto rizikům předcházet
- doporučuje hodnotícím pracovníkům přenášet některá zjištění ze supervize na metodická setkávání, jedná-li se o témata, která lze ošetřit na úrovni metodických změn

kompetence

- schopnost nahlížet na dění a procesy z širšího kontextu
- zachování neutrality
- diskrétnost

kvalifikace supervizora

- je absolventem akreditovaného supervizního výcviku
- má praktické zkušenosti z oblasti náhradní rodinné péče a systému péče o ohrožené dítě

6.1 Získání potřebné kvalifikace klíčových aktérů

Předkládaný systém příprav zájemců o pěstounství je v mnoha ohledech nový – využívá nové metody práce, zapojuje více klíčových aktérů, kteří se na přípravě zájemců podílejí. Zároveň však v tuto chvíli neexistuje akreditovaný vzdělávací program na úrovni Ministerstva práce a sociálních věcí, který by byl otevřený odborné veřejnosti k získání odpovídající kvalifikace pro jednotlivé role. Nicméně i přesto v České republice probíhají školení, kurzy a výcviky, které dílčím způsobem přinášejí jednotlivé poznatky potřebné pro realizaci přípravy dle nové metodiky.

V rámci projektu, jehož výstupem je i tato metodika, byli v metodách práce hodnotících pracovníků a skupinových lektorů proškoleni někteří pracovníci z Amalthea o. s., Centra psycho-sociální pomoci – Rodinná a manželská poradna, Pardubického kraje, Střediska náhradní rodinné péče, Výchovně-léčebného oddělení Přestavky, OSPOD Ústí n. Orlicí, organizace LUMOS, občanského sdružení Rozum a Cit a Ministerstva práce a sociálních věcí. Školení probíhala ve Velké Británii a v České republice. Byla lektorována zkušenými lektory z organizace British Association of Adoption and Fostering. Také organizace Člověk hledá člověka¹³ připravila v rámci projektu „Využití zkušeností z Velké Británie při rozvoji vzdělávání v oblasti náhradní rodinné péče a práce s ohroženou rodinou“ výcvikový kurs, v rámci něž vyškolila nové skupinové lektory, kteří mají dovednosti a oprávnění dále své znalosti předávat.

Rozhodne-li se tedy pověřená osoba k realizaci příprav zájemců o pěstounství, měli by jednotliví členové týmu absolvovat tato základní školení:

Školení pro hodnotící pracovníky

rozsah: min. 12 hodin

forma: skupinová spolu s dalšími účastníky

školitel: metodik, příp. hodnotící pracovník, který již školení a celý proces individuálního hodnocení absolvoval

obsah: Školení je zaměřeno na získání dovedností v práci se Zprávou o zájemci o pěstounství – metody získávání dat do Zprávy a její zpracování. V rámci školení jsou účastníci seznámeni s obsahem skupinové přípravy a s Pracovní knihou Příprava k pěstounství, aby byli schopni reagovat na otázky zájemců o pěstounství během individuálního hodnocení. Součástí školení je i osvojení technik Časová osa, Rodokmen a Ekomapa.

Školení pro lektory skupinových příprav

rozsah: min. 24 hodin

forma: skupinová spolu s dalšími účastníky

školitel: 2 lektori skupinových příprav

obsah: Školení je koncipováno jako modelová příprava – účastníci si vyzkouší roli zájemců, resp. budoucích pěstounů – prakticky. Díky této formě si zažijí jednotlivá cvičení, která pak

¹³ <http://www.clovekhledacloveka.cz/>

budou sami jako lektoři realizovat. Důraz je dále kladen na posílení lektorských dovedností, školitelé k jednotlivým cvičením vysvětlují jejich účel a smysl, také možná úskalí, nejčastější reakce zájemců na daná témata atd. V rámci školení jsou účastníci seznámeni také s obsahem a rozsahem individuálního hodnocení. Základním studijním materiálem pro účastníky je Kniha pro lektory skupinových příprav – Příprava k pěstounství.

7. Proces přípravy

Jak již bylo uvedeno výše, subjekt, který se rozhodne zajišťovat přípravu zájemců o pěstounství, musí mít od krajského úřadu vydáno pověření k této činnosti. Za celý proces příprav je pak zodpovědný koordinátor. Jeho kvalifikace, kompetence a role byly vymezeny v předchozí kapitole. Návrh Standardů pro pověřené osoby – oblast pěstounské péče¹⁴, které připravuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, vymezuje pravidla a podmínky, kterými se plánování procesu příprav a jejich personální a organizační zajištění řídí. Pověřená osoba bude povinna se těmito Standardy řídit.

Příprava zájemců o pěstounství se skládá ze dvou hlavních částí – individuálního vyhodnocení a skupinové přípravy. Jednotlivé části na sebe mohou navazovat nebo se i časově prolínat. Celý proces trvá 5-6 měsíců, tuto dobu je žádoucí dodržet a neurychlovat přípravu vzhledem k tomu, že zájemce potřebuje dostatečný čas pro své rozhodnutí, pro zjištění jasné představy, co obnáší být pěstounem.

Již v procesu náboru má zájemce o pěstounství svého pracovníka, který jej cestou k přípravě provázel. Je-li tedy v procesu náboru zájemce o pěstounství vybrán a zařazen do přípravy (při panelovém rozhodnutí ve spolupráci se sociálním pracovníkem OSPOD, který poté zpracovává spisovou dokumentaci zájemce pro krajský úřad), stává se tento jeho pracovník, se kterým až doposud komunikoval, navštívil jeho domácnost a zpracoval s ním základní dokumentaci, hodnotícím pracovníkem. Základní dokumentací se rozumí Dotazník předběžného zájmu a Formulář z úvodní návštěvy v rodině, která je zpracována ještě před oficiálním podáním žádosti na příslušný OSPOD. Tomuto procesu se podrobně věnuje Metodika náboru, která je přílohou dokumentu.

7.1 Individuální vyhodnocení

Individuální vyhodnocení provádí se zájemcem a jeho rodinou hodnotící pracovník. Většina schůzek se zájemcem probíhá přímo v rodině zájemce, případně v jiném přirozeném prostředí zájemce. Hodnotící pracovník by měl v rodině zájemce absolvovat alespoň 6-8 schůzek v celkovém rozsahu min. 15 hodin.

Úkolem hodnotícího pracovníka je zájemce o pěstounství v procesu individuálního vyhodnocení dobře poznat, spolu s ním zmapovat jeho dosavadní život a jeho životní zkušenosti. Prozkoumat s ním jeho motivace, které ho vedou k rozhodnutí stát se pěstounem,

¹⁴ Standardy pro pověřené osoby – oblast pěstounské péče, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011 (pracovní verze)

zmapovat jeho rodinný systém a sociální zázemí a ověřit připravenost zájemce i jeho okolí na pěstounskou roli. Veškeré informace hodnotící pracovník zpracuje jako podkladový materiál (tzv. Zpráva o zájemci o pěstounství) pro další rozhodování, zda se zájemce může stát pěstounem.

7.1.1 Průběh schůzek hodnotícího pracovníka se zájemcem

V následující části metodiky je podrobně popsáno, co je náplní jednotlivých schůzek hodnotícího pracovníka se zájemcem, jaké metody práce hodnotící pracovník používá. Vymezí také smysl návštěvy ústavního zařízení a setkávání s pěstouny již v procesu přípravy k pěstounství.

Vymezení spolupráce, navázání důvěry

První schůzku v rodině zájemce si hodnotící pracovník domlouvá telefonicky či e-mailem. Pokud jsou v rodině zájemci o pěstounství oba partneři, je podmínkou, aby se první schůzky účastnili oba zájemci.

Byl-li tento pracovník s rodinou v kontaktu již během náboru, je tím proces usnadněn.

Pokud se má hodnotící pracovník setkat se zájemcem poprvé, prostuduje si nejprve veškerou dokumentaci zájemce z procesu náboru a zkontaktuje pracovníka, který byl se zájemcem v kontaktu jako první. Zjistí od kolegy všechny informace, které usnadní proces seznamování se zájemcem (popis, kde zájemce přesně bydlí, zvláštní postřehy a dojmy, které kolega zaznamenal při prvním setkání se zájemcem). V úvodu schůzky se zájemcem je pak třeba, aby se hodnotící pracovník nejprve představil, krátce řekl něco o svých zkušenostech a o svém vzdělání a představil také organizaci, ze které přichází.

Cílem první schůzky je zrekapitulovat dosavadní cestu zájemce k pěstounství, podrobně zájemce informovat o tom, jak bude proces přípravy dále pokračovat, jaký čas individuální hodnocení zabere, kde se schůzky budou odehrávat, kdo se jich má kdy účastnit, co bude výstupem celého procesu individuálního vyhodnocení. Zájemce by měl dostat dostatečný prostor pro své otázky. Zájemci je také představena celá Zpráva o zájemci o pěstounství, hodnotící pracovník s ním projde jednotlivé části a ponechá mu kompletní nevyplněnou verzi k dispozici pro jeho potřebu. Hodnotící pracovník se se zájemcem domlouvá také na pro obě strany vyhovujícím způsobu komunikace během procesu vyhodnocení (e-mailem, telefonicky, pouze osobně). Můžou si také společně vyjasnit oslovení (pan/paní a příjmení zájemce/pracovníka či pouze křestními jmény...). Někteří zájemci mohou preferovat formu tykání před vykáním a vyzvou hodnotícího pracovníka k tykání. Je na hodnotícím pracovníkovi, aby zvážil, jakou formu komunikace zvolí, a případně vysvětlil zájemcům, proč výzvu přijímá či nepřijímá.

Pokud jsou zájemci o pěstounství oba partneři či manželé, je vhodné, aby se schůzek účastnili oba, případně se uskuteční i individuální schůzky každého z partnerů s hodnotícím pracovníkem. V tomto případě je důležité, aby hodnotící pracovník rozděloval svůj čas mezi oba zájemce, aby si všiml interakcí mezi partnery či aby jeden z partnerů nezůstal v pozadí jeho zájmu.

Má-li zájemce partnera (partnerku), který není spolu s ním zájemcem o pěstounství, ale je pravděpodobné, že se bude být jen z části na péči o dítě podílet, je důležité, aby byl součástí přípravy na pěstounství. Rozsah jeho účasti domluví hodnotící pracovník. V rámci individuálních schůzek je třeba jasně vymezit roli tohoto partnera ve vztahu k pěstounství a dle této role začlenit partnera do přípravy.

Techniky práce hodnotícího pracovníka během dalších schůzek se zájemcem

Druhá, třetí a čtvrtá schůzka hodnotícího pracovníka se zájemcem je zaměřena na sběr informací o zájemci.

Hodnotící pracovník se snaží podporovat zájemce v samostatném vyjadřování, ve vyprávění svého životního příběhu, o své rodině, důležitých vztazích v jeho životě, důležitých událostech, které ho během života potkaly. Je v roli posluchače, informace nehodnotí a ani neinterpretuje, zatím ani netřídí do Zprávy o zájemci o pěstounství, pouze aktivně naslouchá, případně krátce reflektuje, co od zájemce slyšel, a klade mu další otevřené otázky. V této fázi práce se zájemcem využívá také následující metody práce sběru dat.

Časová osa

Techniku časové osy ve své terapeutické práci využívají Vladislav Chvála a Ludmila Trapková. Časová osa může poskytnout rychlý, ale velmi podrobný vhled do života zájemce, přičemž události do časové osy zaznamenává on sám podle toho, jakou důležitost jednotlivým událostem sám přikládá. Podporuje to v zájemci kompetenci určit, které události jsou pro jeho život důležité, hlavní roli zde nepřebírá hodnotící pracovník, ten pouze pomáhá procesu otevřenými otázkami. Zájemce si zároveň tímto způsobem zvědomuje svůj vlastní životní příběh, může díky tomu objevit nové souvislosti, uvědomit si, jaký dopad má minulost na jeho současný život. Časová osa mu může také pomoci otevřít širší pohled na repertoár jeho chování a na jednání celého jeho rodu. Pro pěstounství je pak důležité, že si zájemce zvědomí, do jakého prostoru přijaté dítě vlastně přijde, a také to, že přijaté dítě a jeho rodina má zcela odlišný životní příběh než zájemce.

Při sestavování osy se postupuje od přítomnosti a pokračuje do minulosti. Zájemce nejprve vyznačí svou časovou osu, postupně může přidávat další, pro něj důležité osoby a na svou i jejich osu zaznamenává důležité životní události (např. narození, nástup do školy, úmrtí v rodině, nemoc, stěhování, první rande, změna zaměstnání, navázání partnerského vztahu, narození dítěte, rozhodnutí stát se pěstounem, ztráta přítele, koupě domu, rozvod atd.).

Příklady otevřených otázek a vhodných komentářů, které hodnotící pracovník může při tvorbě osy přinášet:

- „*Aha, tohle jste Vy...tehdy jste se narodil/a...*“ (hodnotící pracovník potvrzuje to, co vidí, že zájemce nakreslil či vyznačil)
- „*Koho ještě dalšího do své osy zakreslíte?*“ (ve chvíli, kdy zájemce váhá, co dělat s osou dál)
- „*Kde a jak jste se potkali, jak na to vzpomínáte?*“ (poté, co zájemce zakreslí setkání s budoucím partnerem)

- „*Jak vzpomínáte na otce?*“ (poté, co zájemce nakreslil osu svého otce, pracovník tím otvírá cestu ke vzpomínkám na otce)
- „*Přemýšlím, jaké pro Vás tohle období asi bylo, co se Vám teď k tomu vybavilo?*“ (poté, co zájemce vyznačí radostné nebo naopak hodně smutné období ve svém životě)
- „*Stěhovali jste se tedy opakovaně, aha, a jaké to pro Vás bylo, co si z toho pamatujete nejvíc?*“ (pracovník klade otázku s cílem dozvědět se, jak stěhování zájemce vnímal, jak se cítil...)
- „*Když o tom teď vyprávíte, je mi z toho smutno, byl někdo, kdo Vám v tomhle období pomohl, jak na něj vzpomínáte?*“ (pracovník reflektuje atmosféru vyprávění zájemce a otázkou zjišťuje zdroje opory zájemce)

Na co se při tvorbě časové osy hodnotící pracovník soustředí:

- sleduje vztahy rodinné, partnerské, milenecké, pracovní i přátelské, sleduje člověka v jeho psychosociálním kontextu
- sleduje pořadí, ve kterém zájemce jednotlivé osoby do osy zaznamenává
- sleduje proces tvorby – zda se zájemce stále doptává, jak a co má zaznamenat, zda má tendenci měnit to, co již napsal, zda mluví převážně o sobě, nebo má naopak velkou tendenci odbíhat od svého příběhu k životům jiných lidí, zda je pro něj některá osoba v jeho životě hodně dominantní a kdo to je, zda je jeho pozornost soustředěná spíše do minulosti, současnosti či naopak do budoucnosti, zda mluví o ostatních lidech s respektem, jakým způsobem prezentuje obtížná období ve svém životě, zda do osy zaznamenává převážně negativní zážitky a opomíjí pozitivní atd.

Během tvorby osy je žádoucí zaznamenat všechny další výpovědi zájemce, buď přímo k ose, je-li to možné, anebo do poznámek hodnotícího pracovníka.

Zájemce je o tom informován např. takto:

„Všechny informace, které mi o sobě říkáte, jsou velmi cenné, rád/a bych si je poznamenal/a. Pomáhají mi lépe porozumět, jaký byl Váš dosavadní život a co všechno Vás v něm potkalo. Určitě se nám pak budou mé poznámky hodit, až budeme sestavovat Zprávu o zájemci o pěstounství, o které jsme mluvili.“

Po dokončení osy je vhodné ponechat ji zájemci do příští schůzky a dát mu prostor pro další přemýšlení o jeho životním příběhu, případně doplnění dalších důležitých osob či událostí. Při další schůzce se k časové ose hodnotící pracovník se zájemcem vrátí. Hodnotící pracovník může poskytnout krátkou reflexi, co ho k ose zájemce napadá, co ho překvapilo, co ho zaujalo, na co by se rád doptal blíže. Po dokončení osy si hodnotící pracovník udělá kopii, originál ponechá zájemci.

Pokud hodnotící pracovník pracuje s párem, vždy se domlouvá s oběma zájemci, zda budou při sestavování časové osy přítomni oba dva, nebo pouze ten, který bude časovou osu tvořit. V případě, že jsou přítomni oba zájemci, je potřeba dbát na to, aby partner, který

osu nesestavuje, nechal dostatek prostoru pro toho, kdo se soustředí a tvoří svou osu, a nepřipomínal mu, že na něco zapomněl.

Časová osa je nepovinnou přílohou Zprávy o zájemci o pěstounství.

Rodokmen

Tvorba rodokmenu umožní zájemci uvědomit si, kolik informací o své rodině ví, jak pevné jsou kořeny jeho rodiny, obrátí jeho pozornost k minulosti a k hledání souvislostí se současností. Hodnotící pracovník zároveň může přinést své zkušenosti o tom, jak málo ze svého rodokmenu obvykle znají děti, které přicházejí do pěstounské péče, i to je pak úkolem pěstounů, aby pomohli dětem tyto informace dohledat a rodokmen s nimi sestavili. Technika tedy slouží nejen k získání informací od zájemce, ale také zájemce učí, jak dále pracovat s dítětem.

Je vhodné zadat tvorbu rodokmenu zájemci za domácí úkol, aby měl čas shromáždit potřebné informace, aby případně mohl svůj rodokmen a nejasnosti v něm sdílet s dalšími členy rodiny, kteří mohou vyjasnit některá sporná místa. Tato technika většinou přinese i ten efekt, že zájemce začne více sdílet myšlenku stát se pěstounem s širší rodinou, se svými dětmi. Při zadávání domácího úkolu je třeba pomoci zájemci ve způsobu, jak má rodokmen zakreslit, pokud si s tím neví rady – tedy vysvětlit jednotlivé symboly, ukázat mu znázornění jednotlivých vztahů atd.

Po zpracování rodokmenu se zájemce spolu s hodnotícím pracovníkem zamýšlí nad uspořádáním vztahů v rodině, pracovník se na jednotlivé vztahy s lidmi z rodiny doptává, reflektuje např. opakující se rozvody, chybějící mužský prvek v rodinách, opakující se velký počet sourozenců v rodě – významy však neinterpretuje, stále se spíše ptá a naslouchá. Např.:

- *„To je zajímavé, že Vaše matka i babička měly tolik sourozenců, jaké myslíte, že to pro ně bylo? A vidím, že Vy jste jedináček, jaké to je pro Vás?“* nebo
- *„Váš děda musel do války a Váš otec od rodiny odešel, byl jste tedy asi převážně vychováván ženami, jak vzpomínáte na svou výchovu?“*

Hodnotící pracovník se při využití techniky rodokmenu soustředí hlavně na proces, ne na výsledek. Konečná podoba rodokmenu není tak důležitá jako to, co se odehrává při jeho sestavování – jak se k tomu zájemce staví, co k tomu potřebuje, jak prožívá společnou reflexi, jak si dokáže uvědomit souvislosti atd. Je vhodné si opět dělat poznámky, které mohou být později využity při sestavování zprávy.

Rodokmen je povinnou přílohou Zprávy o zájemci o pěstounství. (Ukázka symbolů používaných v rodokmenu a jeho vzor je součástí Průvodce Zprávou o zájemci o pěstounství).

Ekomapa

Ekomapa slouží k vizuálnímu znázornění vztahových osob, případně důležitých aktivit, které má zájemce ve svém životě. Do ekomapy jsou tedy zpravidla zahrnuti členové rodiny, důležití přátelé nebo zkušení rádci či učitelé a další příbuzní a důležité aktivity (např. životní záliba, profesní činnost atd.). V ekomapě by měla být znázorněna jak energie poskytovaná, tak přijímaná. Vzhledem k pěstounství je tato technika důležitá proto, aby si

zájemce uvědomil, jakou podpůrnou síť bude moct při svém pěstounství využít, dále také aby si byl vědom toho, že některé vztahy s druhými lidmi jej spíše vysilují a energii ubírají. Také pomáhá zájemci uvědomit si, jak velká zátěž je na něj nyní v jeho životě kladena (pro kolik lidí je on sám nyní nezbytnou oporou) a zda má dostatečnou kapacitu na poskytování pěstounské péče.

Také ekomapu může zájemce sestavit formou domácího úkolu, je třeba mu nejprve dobře vysvětlit systém práce s ekomapou – zakreslení sebe sama do středu ekomapy, dále dalších osob s využitím možnosti naznačit vzdálenost a jednosměrnost či obousměrnost „energetických šipek“. Zájemce dále může znázornit, které vztahy považuje za dlouhodobé, které jsou důležité spíše v současnosti.

Při následné reflexi hodnotící pracovník opět spíše naslouchá, popisuje, co vidí, a doptává se na základě toho, co v ekomapě vyzoroval, a podporuje zájemce, aby pozorování okomentoval. Např.:

- *„Hodně jste mluvil/a o své matce, že se na ni spoléháte, že Vám pomůže i s dětmi, až je přijmete do rodiny, překvapilo mě, že jste ji do ekomapy nezakreslil/a. Proč tomu tak je?“* nebo
- *„Všiml/a jsem si, že ve většině Vašich vztahů proudí energie oběma směry, bylo to tak vždycky?“* nebo
- *„Napadá Vás ještě někdo další, kdo ve Vaší ekomapě nyní chybí a chtěl/a byste ho tam zakreslit?“*
- *„Všiml/a jsem si, že je kolem Vás hodně lidí, ke kterým směřuje jednosměrně Vaše energie. Jak to cítíte? Čím myslíte, že to je? Kdo nebo co je oporou pro Vás?“*

Vzhledem k náročnosti pěstounství je tato technika důležitá pro zvědomění zdrojů a „vysavačů“ zájemce. Pokud jsou zájemci oba partneři, měli by si nakreslit každý svou ekomapu, to může přinést nové informace i do jejich vztahu. Hodnotící pracovník při společném sdílení pomáhá udržet nekritičnost jednoho ke druhému, vede zájemce k tomu, aby si ekomapy vzájemně nehodnotili, spíše se snažili více porozumět zdrojům svého partnera a respektovali tyto zdroje. Např.:

- *„Vidím, že Vás překvapilo, že uvedl Váš partner do své ekomapy tohoto kamaráda, zdá se, že je pro něj důležitý více, než jste si myslel/a, to je dobré vědět.“* nebo
- *„Vaše otevřenost jednoho před druhým je velmi cenná, jako budoucí pěstouni budete muset spoléhat jeden na druhého, respektovat se v názorech, vystupovat vůči dítěti jednotně, sdílení Vašich ekomap nám v tom pomáhá, i když to pro Vás teď může být těžké.“*

Ekomapa je povinnou přílohou Zprávy o zájemci o pěstounství. (Ukázka symbolů používaných v ekomapě a postup její tvorby je součástí Průvodce Zprávou o zájemci o pěstounství).

Pozorování

Během celého procesu vyhodnocení využívá pracovník metodu pozorování. Sleduje verbální i neverbální složku komunikace, celkovou atmosféru v rodině, interakci mezi jednotlivými členy rodiny. Pozorováním zjišťuje, zda má zájemce kompetence, které

vymezují standardy pěstounské péče. Vyhodnocení těchto kompetencí zaznamenává do Zprávy o zájemci o pěstounství – část E.

Pátá, šestá a sedmá schůzka může být využita pro další rozhovory se zájemcem o jeho minulosti, pokud to tak zájemce ještě potřebuje a hodnotící pracovník to dále považuje za klíčové pro zhodnocení kompetencí zájemce stát se pěstounem. Těžiště práce by se však mělo již přesunout spíše k přítomnosti a blízké budoucnosti. V této fázi již zpravidla zájemce absolvoval skupinovou přípravu a otevřelo mu to konkrétní otázky a nejasnosti v poskytování pěstounské péče. Zájemce by měl dostat prostor doptat se na všechno, co potřebuje, prohloubit své znalosti a představy o pěstounství natolik, aby se mohl rozhodnout, zda chce v cestě za pěstounstvím dále pokračovat, případně na jaký typ péče se chce zaměřit.

Hodnotící pracovník v této fázi již získané informace analyzuje, třídí je. Začíná již pracovat se Zprávou o zájemci o pěstounství – zjišťuje, které informace mu ještě do Zprávy chybí. Jeho úkolem je otevřít se zájemcem témata, která jsou nějakým způsobem tabuizovaná, zájemce o nich nechtěl mluvit, programově se jim vyhýbá. Dále otevírá témata, u kterých pracovník cítí, že jsou klíčová pro budoucí pěstounství. Pracovník tím zároveň reflektuje dosavadní průběh spolupráce, např. takto:

- *„Získal/a jsem od Vás již spoustu informací potřebných pro Vaše vyhodnocení, snažil/a jsem se v nich zorientovat a zjistil/a jsem, že jsme vůbec nemluvili o Vašem otci, řeknete mi, prosím, o něm více?“*
- *„Přemýšlel/a jsem o tom, co může být důvodem, že se Vám stále nedaří najít práci, v čem to podle Vás je?“*
- *„Všiml/a jsem si, že pokaždé, když se Vás zeptám na Vašeho partnera, rychle stočíte řeč jinam.“*
- *„Jen těžko si dovedu představit, jak těžké to pro Vás muselo být, když jste ztratil/a tak blízkého člověka. Vyprávíte o tom, jako by se Vás to netýkalo. Můžeme teď o tom více mluvit?“*
- *„Všiml/a jsem si, že o sobě nerad/a mluvíte, ani vlastně nevím, co máte rád/a, co Vás baví, jak odpočíváte. Hodně mluvíte o dětech, o jejich potřebách, ale co Vy?“*
- *„Často říkáte, že ve svém životě spoléháte jen sám/sama na sebe, v pěstounství ale nastanou okamžiky, kdy se budete muset o někoho opřít. Kdo to bude?“*
- *„Během našich rozhovorů jste několikrát zmínil, že máte špatné zkušenosti s Romy. Zároveň říkáte, že přijetí dítěte s romským etnikem pro Vás není problém. Nejsm si jistá/jistý, jak to tedy je.“*
- *„Zdá se mi, že jste naštvaný na všechny rodiče, kteří opustili své dítě. Jako pěstoun/ka ale s rodiči budete muset spolupracovat, bude to jeden z Vašich hlavních úkolů, dovedete si to představit?“*

Všechny tyto informace si pracovník zaznamenává, všímá si reakcí zájemce na nepříjemné otázky, nevyhýbá se již interpretacím a vyjádření svého názoru včetně případných obav a nejistot. Tato fáze práce se zájemcem předpokládá, že hodnotící pracovník již se zájemcem navázal takový vztah, že zájemce je ochoten slyšet zpětnou vazbu, názor

zvenku, nesouhlas hodnotícího pracovníka či případné doporučení, jak s tématem dále pracovat (např. vstoupit do terapie, přečíst si o konkrétním tématu doporučenou knihu, zjistit si od dalších členů rodiny více informací atd.).

V této fázi procesu vyhodnocení lze také využít další níže uvedené formy přípravy.

7.1.2 Další formy přípravy v rámci individuálního vyhodnocení

Pracovní kniha „Příprava k pěstounství“

Pracovní knihu zájemce obdržel na skupinové přípravě – témata v ní uvedená kopírují jednotlivé bloky, které obsahuje skupinová příprava. Kniha nabízí řadu kazuistik, cvičení a prostoru k zamyšlení, zájemce by měl jednotlivé kapitoly projít a případné nejasnosti probrat se svým hodnotícím pracovníkem. Do knihy je možné dělat si poznámky, bude důležitým materiálem zájemce i v době, kdy už bude mít v pěstounské péči dítě.

Hodnotící pracovník by měl obsah knihy a jednotlivých témat skupinové přípravy dobře znát, aby byl schopen odpovědět na otázky zájemce, případně by měl být schopen odpovědi dohledat po konzultaci s kolegy ze své organizace.

Pracovní kniha „Příprava k pěstounství“ je přílohou této metodiky.

Návštěva ústavního zařízení

Návštěva ústavního zařízení je pro zájemce nepovinná. Může být však možností, jak lépe porozumět prostředí, ze kterého dítě do rodiny přichází. Jaký asi mělo režim, kdo všechno se o dítě staral, jaké zvyky mohlo v ústavní péči mít, nakolik mohlo být zachováno jeho právo na soukromí, ve kterých oblastech muselo dítě spoléhat samo na sebe a kdy naopak odpovědnost přebíral personál ústavu.

Zájemci je možnost navštívit ústavní zařízení (kojenecký ústav, dětský domov či diagnostický ústav) nabídnuta, a pokud s ní souhlasí, zjišťuje hodnotící pracovník motivace zájemce k této návštěvě. Může se stát, že zájemci budou chtít navštívit zařízení společně se svými dětmi. Rizikem je, že v zájemci i v dětech může návštěva vyvolat velký soucit, bude pro ně obtížné zvládnout, kolik dětí a mladých lidí, které v ústavu potkají, musí vyrůstat bez rodiny. To zvyšuje tlak na rodinu zájemce a odvrací pozornost od racionálního rozhodnutí stát se pěstounskou rodinou. Dalším negativním důsledkem je, že do ústavu tímto způsobem přichází více lidí, a to samozřejmě ovlivňuje život dětí a mladých lidí v ústavu – v jejich domově, místě, kde mají právo na soukromí.

Úkolem hodnotícího pracovníka je domluvit návštěvu zařízení. Ideální je, pokud do zařízení přichází zájemce se svým hodnotícím pracovníkem a věnuje se jim vybraný člověk z personálu. Návštěva by neměla nijak výrazně ovlivnit chod zařízení – je tedy jednoznačně vyloučeno, aby se zájemce „chodil dívat na děti“, nosil jim hračky apod.

Zájemce si během návštěvy prohlédne prostory zařízení, pokud v nich děti zrovna nejsou, poté má během asi dvouhodinového rozhovoru možnost klást pracovníkovi z personálu

své otázky, získat informace o chodu zařízení, v anonymních kazuistikách i o jednotlivých dětech a mladých lidech, které v ústavu žili nebo žijí.

Hodnotící pracovník využívá tento proces pro své pozorování zájemce, sleduje, jaký typ otázek klade, jeho pocity a představy, které návštěva zařízení vyvolává. Společně s ním pak průběh návštěvy reflektuje během jejich další společné schůzky.

Setkávání s pěstouny

Zájemci by měla být nabídnuta možnost setkat se už během přípravy s již schválenými pěstouny, kteří mají děti v péči a pěstounství je pro ně každodenní záležitostí. Zájemce se tímto způsobem nejlépe dozví od samotných pěstounů, co ho v budoucnu bude čekat.

Hodnotící pracovník by měl vědět, kde a kdy se pěstouni v jeho či jiné organizaci setkávají, a podpořit zájemce v účasti na takovém setkání. Poté s ním jeho dojmy sdílí.

Vzdělávání zájemců

Již v procesu individuálního vyhodnocení mohou být zřejmé oblasti kompetencí, které bude budoucí pěstoun potřebovat posílit. Zároveň si již v tomto procesu volí, na kterou z forem pěstounské péče by se chtěl specializovat. Hodnotící pracovník by jej měl podpořit, aby se účastnil semináře, workshopu či přednášky, která odpovídá jeho aktuálním vzdělávacím potřebám.

Filmy, tématické knihy

Velmi názorné jsou pro zájemce také filmy a literatura o problematice ústavní péče, o pěstounství. Díky filmům může zájemce získat lepší představu o tom, jak fungují ústavy, jaké motivace vedly jiné lidi k rozhodnutí stát se pěstouny. Filmy i literatura otevírají další témata do diskuze s hodnotícím pracovníkem.

Hodnotící pracovník by měl mít možnost filmy zájemci zprostředkovat, případně vypůjčit. (Seznam doporučené literatury a filmů v době přípravy je přílohou této metodiky).

V rámci **osmé schůzky se zájemcem** se již hodnotící pracovník plně soustředí na vyplňování Zprávy o zájemci o pěstounství, resp. na získávání chybějících informací, které do Zprávy potřebuje. Může také zájemce požádat o samostatné vyplnění některých částí Zprávy (část A, částečně část B a C).

7.1.3 Kontakty hodnotícího pracovníka se členy domácnosti zájemce

Důležitou součástí vyhodnocení je zjištění názorů členů domácnosti zájemce na rozhodnutí zájemce stát se pěstounem. Se členy domácnosti může hodnotící pracovník přijít do kontaktu během schůzek se zájemcem, je však důležité, aby s každým členem domácnosti mluvil i přímo, bez přítomnosti zájemce. Hodnotící pracovník zájemce o těchto kontaktech se členy domácnosti předem informuje, zvláště pokud se jedná o nezletilé děti. Také jejich názor je zjišťován, zvláště v případě, pokud se tyto děti kvůli nízkému věku či jiným okolnostem nemohou zúčastnit skupinové přípravy dětí a mladých lidí.

Osobní schůzka může proběhnout v domácnosti zájemce či na jiném vhodném místě, např. v kavárně, na pracovišti člena domácnosti zájemce, v organizaci hodnotícího pracovníka. Pokud se se členem domácnosti setkává pracovník poprvé, krátce se mu představí a vysvětlí účel setkání. Vyjasní také, nakolik budou předané informace sdíleny se zájemcem o pěstounství. Informace jsou součástí Zprávy o zájemci o pěstounství, nicméně nejsou zájemci předkládány, tím je zajištěno bezpečí a prostor členů domácnosti vyjádřit svůj názor na zájemce jako budoucího pěstouna otevřeně.

V rozhovoru je zjišťován názor člena domácnosti zájemce na jeho kompetence stát se dobrým pěstounem, na jeho schopnosti říct si o pomoc a podporu, na jeho osobnost a životní postoje, zkušenosti. Při rozhovoru s dětmi a mladými lidmi může hodnotící pracovník využít některé z těchto otázek:

- *„Jaký je Tvůj názor na to, že se Tvoje rodina má stát rodinou pěstounskou?“*
- *„Jaké si myslíš, že by pěstounství přineslo změny ve Tvé rodině? Co by se změnilo nejvíce? Jak by se asi změnil Tvůj každodenní život?“*
- *„Když si představíš, že Tvá rodina přijala dítě a to dítě poprvé přišlo k Vám domů, jaký si myslíš, že bude mít z Vaší rodiny první dojem?“*
- *„Jací budou podle Tebe Tvoji rodiče pěstouni?“*
- *„V čem si myslíš, že může být Tvoje rodina přínosem pro přijaté dítě?“*
- *„Jaké by podle Tebe mělo být dítě (vlastnosti, věk...), aby se hodilo/dobře zapadlo do Vaší rodiny?“*
- *„Jak hodnotíš období, kdy se Vaše rodina připravuje na pěstounství, co to Vaší rodině přineslo, co bylo negativní?“*
- *„Na co se v souvislosti s případným pěstounstvím těšíš?“*
- *„Z čeho máš v souvislosti s případným pěstounstvím obavy?“*
- *„Chceš ještě něco doplnit, co nezaznělo?“*

Informace získané v rozhovorech se členy domácnosti jsou zaznamenány do Zprávy o zájemci o pěstounství (část C).

7.1.4 Získávání dalších referencí o zájemci

Reference slouží k ověření kompetencí zájemce o pěstounství. Jejich důležitost je zdůvodněna potřebou za každých okolností zajistit bezpečí dítěte. Úkolem hodnotícího pracovníka je, aby dobře zájemci vysvětlil, proč reference potřebuje. Ozřejmí mu účel zjišťování referencí a požádá zájemce o kontakt na vybrané osoby. Těmi mohou být např. přátelé, rodiče, dospělé děti, sousedé, zaměstnavatel, bývalí partneri, učitelé ze školy či školky atd. Důležité je, že reference se má týkat zájemce ve vztahu k jeho budoucímu pěstounství.

Hodnotící pracovník by si měl být vždy vědom toho, proč referenci potřebuje a zda tím neohrozí zájemce samotného. Někdy může novou informaci přinést i samotný proces, kdy si hodnotící pracovník říká zájemci o kontakt na další osoby v jeho okolí. Pokud je jeho reakce zásadně proti, hodnotící pracovník jej respektuje, ale snaží se podpořit zájemce, aby vysvětlil, proč si kontaktování nepřeje. Zároveň hodnotící pracovník tuto reakci konzultuje s metodikem, který pomáhá najít další cesty, jak kompetence budoucího pěstouna ověřit.

Při samotném kontaktu, ať už telefonickém, e-mailovém či osobním, musí být hodnotící pracovník připraven na to, že mu referující osoba může odmítnout informace poskytnout, vzhledem k ochraně osobních údajů. Důležité je představit se, vysvětlit důvod kontaktu a informovat referující osobu o tom, že zájemce o tomto kontaktu ví a souhlasil s ním, případně mu nabídnout osobní schůzku. Zároveň je referující osoba ubezpečena, že informace, které sdělí, budou zaneseny do formuláře, ale nebudou sdíleny se zájemcem. Tím je zajištěno bezpečí a prostor pro referující osobu volně vyjádřit svůj názor.

Informace získané v kontaktu s referující osobou jsou zaznamenány do Zprávy o zájemci o pěstounství (část C).

7.1.4 Zpracování Zprávy o zájemci o pěstounství

Při zpracování Zprávy o zájemci o pěstounství se hodnotící pracovník řídí pokyny uvedenými v Průvodci Zprávou o zájemci o pěstounství. Při zpracování spolupracuje se zájemcem, je výhodné se s ním domluvit na možnosti telefonických a e-mailových konzultací v době, kdy hodnotící pracovník celý formulář zpracovává.

Před předáním kompletní Zprávy o zájemci o pěstounství zájemci je vhodné zkonzultovat jeho podobu s kolegou, který proces individuálního hodnocení dobře zná, případně sám také jako hodnotící pracovník pracuje. Cílem je získat zpětnou vazbu na úroveň zpracování textu, oprava chyb a překlepů. Kolega také poskytne hodnotícímu pracovníkovi svůj názor na doporučení, které pracovník v závěru Zprávy o zájemci o pěstounství uvedl.

Při předání Zprávy o zájemci o pěstounství zájemci je vhodné jej upozornit, že je možné, že s některými pasážemi a interpretacemi hodnotícího pracovníka nebude souhlasit. Také je třeba jej připravit na to, že čtení dokumentu může být pro něho náročné vzhledem k tomu, že zrcadlí jeho dosavadní život se všemi negativními i pozitivními zkušenostmi. Úkolem zájemce je dokument přečíst a na příslušné místo v části C napsat své vyjádření, připomínky, doplnění a vyjádřit také souhlas, že Zpráva může být postoupena členům Panelu, který přináší doporučení, zda zájemce může být schválen pěstounem.

Kompletní Zprávu o zájemci o pěstounství včetně vyjádření zájemce finálně schvaluje metodik.

7.1.5 Průběžná supervize a metodické vedení hodnotících pracovníků

Proces individuálního vyhodnocení klade značné nároky na hodnotící pracovníky. Důležitou součástí jejich práce tedy musí být kvalitní metodické vedení a supervize, v níž mají hodnotící pracovníci dostatek prostoru pro sdílení svých pocitů, které v nich proces vyvolává.

Metodické vedení zahrnuje pravidelná setkávání hodnotících pracovníků s metodikem, ideálně min. 1x měsíčně, resp. dle potřeb jednotlivých hodnotících pracovníků.

Příklady témat, která mohou být předmětem metodických setkání:

- „Kdy mám začít s vyplňováním Zprávy, když zájemce stále mluví o minulosti a nemůžeme se posunout k přítomnosti?“
- „U našich schůzek často chybí zájemce muž, nedaří se mi setkat se společně s oběma zájemci.“
- „Nevím, jak informace z časové osy zpracovat do Zprávy, které informace mám uvádět, když jich je takové množství?“
- „Musím zjišťovat reference od sousedů a přátel?“
- „Zájemce chce navštívit ústavní zařízení, ale není schopen formulovat, co jej k tomu vede, co je cílem; mám mu návštěvu i tak umožnit?“
- „Zdá se mi, že zájemce přede mnou něco tají, nevím, jak s ním toto téma otevřít.“
- „Mám pocit, že nestihnu během 15 hodin získat všechny informace, které potřebuji pro Zprávu o zájemci o pěstounství.“
- „Stává se mi, že jsem u zájemce na jedné návštěvě až 3 hodiny, nedokážu schůzku ukončit dříve.“

Supervize pro hodnotící pracovníky přináší prostor pro sdílení jejich pocitů, myšlenek, nejasností, přenosových a protiprenosových vztahů a vzorců v bezpečném prostředí pod vedením supervizora.

Příklady témat, která mohou být předmětem supervize:

- „Zájemce má velmi podobný životní příběh jako já, dělá mi problémy zachovat neutralitu a nadhled.“
- „Partner zájemkyně ve mně vyvolává negativní pocity, připomíná mi někoho z mého života a nevím si s tím rady.“
- „Nevěřím tomu, co mi zájemce o sobě říká, na schůzky chodím s pocitem, že stejně není jisté, co je a není pravda, nevím, čemu věřit.“

- *„Zájemce mi pořád volá, píše, překračuje hranice spolupráce, nevím, jak mu vyhovět a zároveň udržet profesionalitu.“*
- *„Mám chuť říct zájemci, co si o něm a o jeho životě myslím, a napadají mě hrozné věci, nemůžu se těch myšlenek zbavit.“*
- *„Rozbrečel/a jsem se před zájemcem a teď se cítím trapně, vůbec se mi tam už nechce.“*
- *„Nejradši bych z celého procesu vystoupil/a, nejde mi to a cítím, že na to nemám kompetence.“*

7.1.6 Rizika procesu individuálního vyhodnocení

Dlouhodobost a náročnost procesu přináší značná rizika, níže jsou některá z nich uvedena.

Onemocnění hodnotícího pracovníka v procesu přípravy

Proces individuálního vyhodnocení vyžaduje úzkou spolupráci mezi zájemcem a hodnotícím pracovníkem. V případě dlouhodobé nemoci hodnotícího pracovníka může být pro zájemce velmi obtížné získávat důvěru k novému pracovníkovi, znovu mu vyprávět svůj životní příběh. Tomuto riziku se však z podstaty věci nelze vyhnout. Důležité je v tomto případě dobře vysvětlit zájemci nutnost změny pracovníka a dát mu dostatek prostoru pro navázání důvěry s novým pracovníkem.

Neprofesionalita hodnotícího pracovníka

Zpráva o zájemci o pěstounství je poměrně náročným dokumentem na své zpracování a to může přinést riziko, že pracovník se více než na proces své činnosti se zájemcem soustředí na výsledek – tedy na správné vyplnění Zprávy. Pokud se tak stane, metodik by měl na toto hodnotícího pracovníka upozornit.

Hodnotící pracovník při své práci může překračovat hranice zájemce o pěstounství – bez získání souhlasu vstoupí do prostoru zájemce, kam jej však zájemce nepozval či se na tom předem nedomluvili, nedodrжуje domluvené časy schůzek, narušuje běžný chod domácnosti (např. neplánovaně chce mluvit s dětmi zájemce, které však s kontaktem nepočítaly, atd.). Tato rizika by měla být ošetřena během úvodního školení hodnotících pracovníků, dále možností pro zájemce kontaktovat koordinátora příprav a vyjádřit nesouhlas či připomínku k postupu hodnotícího pracovníka.

Během procesu se hodnotící pracovník dozvídá velmi osobní a citlivé údaje a je jeho povinností udržet mlčenlivost, i když je pro něj v některých případech obtížné informace nesdílet. V supervizi by měl dostat tolik prostoru, kolik potřebuje, aby dohodu o zachování mlčenlivosti neporušil.

Hodnotící pracovník se může v období vyhodnocení stát velmi blízkým člověkem zájemce – zájemce se leckdy poprvé svěřuje se životními zkušenostmi, o kterých nikdy nikomu neřekl. Může mít tendenci vidět pracovníka jako jedinečného a dokonalého v tom, že je zájemci k dispozici, naslouchá mu, pomáhá mu zvládnout těžká témata. U pracovníka to může vyvolat snahu zájemce chránit, pečovat o něj, může ztrácet nadhled a odstup

a uspokojovat si skrze zájemce své potřeby být oceňovaný a přijímaný. Pravidelná supervize by měla toto riziko minimalizovat.

Životní příběh zájemce může být velmi podobný příběhu hodnotícího pracovníka či někoho z jeho rodiny, což může vést ke ztrátě nadhledu. Pracovník si může do zájemce promítat své vlastní potřeby a pocity a není pak schopen nezávislého hodnocení. V tomto případě by měl pracovník v supervizi zvážit, zda může nadále s tímto zájemcem spolupracovat, či bude vhodnější předat zájemce svému kolegovi. V případě nutnosti předání je důležité reflektovat důvod změny se zájemcem a opět mu dát dostatečný prostor pro navázání důvěry s novým pracovníkem.

Nevyhovující prostředí pro schůzky, stálá přítomnost dítěte

Během schůzek by se měli zájemce i hodnotící pracovník cítit dobře, uvolněně. Rizikem může být to, že v domácnosti zájemce není dostatečný klid pro společné schůzky. V případě, že má zájemce malé dítě a to je přítomno schůzkám, není možné volně mluvit o všech důležitých tématech. V těchto případech je nutné, aby hodnotící pracovník toto nahlas pojmenoval a našel spolu se zájemcem řešení. Např. zajištění hlídání dítěte v době schůzek, případně roztřídění témat na ta, kterým přítomnost dítěte nevádí, a domluva jedné společné schůzky bez přítomnosti dítěte, kde budou další důležitá témata probírána.

Konflikty vznikající mezi zájemci o pěstounství, příp. i jejich dětmi

Jsou-li zájemci o pěstounství oba partneři a mají-li děti, kterých se pěstounství také bude týkat, může mezi nimi v průběhu přípravy docházet ke sporům, které se otevírají při schůzkách s hodnotícím pracovníkem i mimo tyto schůzky. Konflikty mohou odkrýt skutečnost, že rodina není jednotná v názoru na to, zda se stát rodinou pěstounskou, případně jaký typ péče poskytovat (např. co se týče věku dětí, jejich etnika, zdravotního postižení atd.).

Hodnotící pracovník v takovém případě naslouchá všem stranám, napomáhá konstruktivní diskusi mezi všemi členy rodiny včetně dětí. Podporuje ty členy rodiny, kteří nejsou přesvědčeni o tom, že chtějí být pěstounskou rodinou, aby nahlas vyjadřovali své názory, obavy i nejistoty a umožnili o nich diskutovat a nacházet shodu. Dobrým výsledkem může být i stav, kdy se rodina na základě těchto diskuzí rozhodne v dalším procesu příprav nepokračovat. Pokud nadále jeden z jejích členů trvá na pokračování procesu přípravy, je hodnotící pracovník povinen uvést do Zprávy o zájemci o pěstounství i negativní postoje dalších členů rodiny, včetně dětí a mladých lidí.

Negativní zkušenost s referencemi

Součástí procesu individuálního vyhodnocení je i výše uvedené získávání referencí o zájemci o pěstounství. V českých podmínkách má získávání referencí vzhledem k historickým událostem stále negativní konotaci. Zájemci tedy mohou mít velké obavy z toho, že o nich budou informace zjišťovány a že mohou být následně zneužity. Současně referující osoby mohou mít strach informace poskytnout či se naopak snaží osobě, o které mají referovat, situaci ztížit a poskytnuté informace nemusí být relevantní. Vhodným opatřením je vždy zájemce informovat o důvodech, proč reference hodnotící pracovník potřebuje (tj. zajištění bezpečí dítěte, které by mělo přijít do rodiny zájemce). Zároveň lze doporučit, aby referující osoby nejprve oslovil sám zájemce a vysvětlil jim předem, proč je bude hodnotící pracovník kontaktovat.

7.2 Skupinová příprava zájemců o pěstounství

Skupinová příprava je nedílnou součástí celého procesu přípravy zájemce na výkon pěstounské péče. Cílem skupinové přípravy je předat zájemcům teoretické poznatky z oblasti náhradní rodinné péče, přiblížit jim důvody, pro které děti potřebují pěstounskou rodinu a co bude role pěstouna v každodenním životě obnášet. Zájemci si vyzkouší v kazuistikách a cvičeních roli pěstounů také prakticky.

Skupinová příprava může předcházet nebo probíhat paralelně s individuálním vyhodnocením zájemce. Přípravu zajišťují lektoři skupinových příprav, kteří jsou také zodpovědní za zpracování závěrečné zprávy z průběhu příprav za každého zájemce. V ideálním případě je lektorskou dvojicí pár – muž a žena, jeden z nich by měl mít osobní zkušenost s pěstounstvím.

Zájemci by měli před přípravou dostat pozvánku, ve které je rámcový časový harmonogram, podrobnosti o lektorech, místo přípravy s popisem cesty, tip na ubytování, dostupné možnosti stravování a parkování.

7.2.1 Rozsah a forma skupinové přípravy

Rozsah skupinové přípravy je min. 32 hodin. Je-li to ve finančních a kapacitních možnostech pověřené osoby, je žádoucí, aby byla hodinová dotace skupinové přípravy vyšší, ideálně v rozsahu 40 - 50 hodin. Pro splnění podmínky absolvovat úspěšně skupinovou přípravu je třeba, aby zájemce absolvoval min. 80 % z povinných 32 hodin (v případě, že jsou zájemci manželé či partneři, účastní se přípravy oba partneři, druhý z partnerů min. 60 % povinného rozsahu). Účast zájemce na přípravě je sledována a témata bloků, na kterých zájemce chybí, jsou po osobní dohodě se zájemcem probrána v rámci individuálního hodnocení s jeho hodnotícím pracovníkem. Počet členů skupiny by neměl přesáhnout 18 osob, aby měli zájemci dostatečný prostor pro diskuzi, sdílení svých zážitků a poznatků. Min. počet členů skupiny je 10 osob s ohledem na potřebu účastníků mít dostatek příležitostí vstupovat do interakcí, obohacovat se svými zkušenostmi navzájem atd.

Skupinovní lektoři ve spolupráci s dalšími členy týmu (zejm. hodnotícími pracovníky, kteří již zpravidla znají zájemce o pěstounství) dle potřeb účastníků rozvrhnou časový harmonogram celého kurzu „Příprava k pěstounství“. Kurz je tvořen šesti tématy, která jsou pro úspěšnou přípravu zásadní. Každé jednotlivé školení, každá schůzka, resp. každý z šesti bloků zahrnuje kolem tří hodin práce ve skupině. Dobu konání schůzek je možno naplánovat tak, aby to vyhovovalo potřebám skupiny – kurz lze např. rozložit na sérii šesti večerních schůzek konaných jednou týdně nebo na bloky tvořené několika schůzkami, které budou probíhat ve všedních dnech nebo i o víkendech.

7.2.2 Základní materiál pro realizaci skupinové přípravy

Základním materiálem pro realizaci skupinové přípravy je Kniha pro lektory skupinových příprav – Příprava k pěstounství, která je důležitou přílohou této metodiky. Kniha lektorům nabízí přehled všech témat včetně cvičení a kazuistik, množství technik pro vedení skupiny a práci se skupinou, shrnutí nejdůležitějších informací, které musí být vždy v rámci jednotlivých bloků zájemcům předány. Upozorňuje také na oblasti, které mohou být pro některé zájemce velmi citlivé, a nabízí konkrétní kroky, jak s těmito situacemi pracovat.

Lektoři pro skupinovou přípravu by však program měli vždy sestavovat s ohledem na složení účastníků skupinové přípravy – jejich vzdělání, zkušenosti v oblasti náhradní rodinné péče, jazykové a intelektové schopnosti atd. Kniha pro lektory tedy nabízí vodítko, jak přípravu dobře sestavit, zařazení jednotlivých cvičení je však variabilní a v kompetenci lektorů rozhodnout se, kterému tématu věnují více času. Např. s ohledem na skupinu účastníků, v jejichž řadách jsou převážně lidé dosud pracující v ústavní péči, či např. lidé, kteří se chtějí zaměřit hlavně na pěstounskou péči pro okamžitou pomoc či nenadálé krizové situace v rodinách dětí.

7.2.3 Prostředí a organizační zajištění skupinové přípravy

Pro skupinovou přípravu je vhodné najít běžné školící prostory s možností využívat dataprojektor, hudební přehrávač a flipchart. Hlavní místnost by měla mít sezení uspořádáno do kruhu, aby se všichni zúčastnění vzájemně dobře viděli a slyšeli. Důležité je zajistit také další dvě či tři menší místnosti, které lze využít při práci menších skupin tak, aby se zájemci při skupinové práci vzájemně nerušili.

Skupinovým lektorům by měl být po celou dobu přípravy k dispozici asistent, který v případě potřeb dotiskne materiály, které lektorům chybí, příp. řeší vzniklé organizační problémy. Asistent zodpovídá také za zajištění prezenčních listin, na které se zájemci zapisují. K dobré atmosféře na skupinové přípravě pomůže i občerstvení.

Je-li to v možnostech pověřené osoby, je vhodné nabídnout zájemcům zajištění hlídání dětí v době, kdy absolvují skupinovou přípravu. Není-li to možné, je třeba zájemce včas upozornit na to, aby si hlídání zajistili samostatně. V pěstounství budou tento úkol řešit velmi často, může být tedy první tréninkovou situací.

7.2.4 Vymezení spolupráce při skupinové přípravě

V úvodu skupinové přípravy jeden z lektorů připomene, v jaké fázi procesu přípravy na pěstounství se zájemci nachází a co je ještě čeká. Poděkuje za jejich aktivní účast a podpoří jejich rozhodnutí získat ze skupinové přípravy co nejvíce poznatků, účastnit se aktivně diskuzí a cvičení. Důležitým sdělením, které musí lektori skupinové přípravy hned v úvodu zájemcům přinést, je informace, že proces skupinové přípravy je součástí jejich hodnocení. Zájemci si musí být vědomi toho, že skupinová příprava spolupracují s hodnotícími

pracovníky a předají jim informace z průběhu skupinové přípravy. Pokud je mezi hodnotícími pracovníky a zájemci navázána v rámci individuálního hodnocení dobrá spolupráce a důvěra, není to pro zájemce nijak ohrožující a v procesu skupinové přípravy vystupují autenticky.

7.2.5 Účast pěstounů na skupinové přípravě

Není-li jeden z lektorů skupinové přípravy zároveň pěstoun, který přináší skupině své konkrétní zkušenosti ze života pěstouna, je třeba, aby pověřená osoba zajistila na část kurzu také účast pěstounů, ideálně alespoň dvou, s rozdílnou zkušeností. Sdílená osobní zkušenost s pěstounstvím může zájemcům velmi pomoci v představě, co pěstounství obnáší. Je žádoucí, aby diskuze s pěstounem či pěstouny pokračovala i v neformálním čase, tj. o přestávkách, příp. po skončení určitého bloku kurzu. Pro některé zájemce může být obtížné zeptat se před velkou skupinou a svůj dotaz jsou schopni položit pouze osobně přímo pěstounovi.

Skupinovní lektoři by se s pozvanými pěstouny měli předem seznámit a společně se domluvit, jakou zkušenost zájemcům nabídnou, kolik času na to mají, kdo během diskuze zodpovídá za její průběh atd.

7.2.6 Obsah skupinové přípravy

Níže jsou uvedena jednotlivá témata kurzu Přípravy k pěstounství, která by měla být se zájemci podrobně probrána. Ke každému tématu je uveden stručný úvod, cíle bloku a nejdůležitější informace, které by si zájemci měli odnést. Dále jsou jednotlivá témata rozpracována v Knize pro lektory a také v Pracovní knize, kterou zájemci obdrží během první schůzky.

1. schůzka - Co všechno pěstounství obnáší?

Úvod

Cílem této schůzky je pomoci zájemcům uvědomit si, co všechno bude pěstounství obnášet, a seznámit je s nejdůležitějšími tématy, kterým bude věnována pozornost na dalších schůzkách.

Zájemci se potřebují podrobně seznámit s tím, proč bývají děti a mladí lidé svěřováni do náhradní péče, a dozvědět se o způsobech, jakými je možné naplňovat potřeby těchto dětí a mladých lidí. Na této schůzce jsou zájemcům předestřeny právě tyto záležitosti. Kromě toho jsou na ní vymezena základní pravidla fungování skupiny a stanovena podoba následujících setkání.

Cíle první schůzky

- Seznámit zájemce s materiálem „Příprava k pěstounství“.
- Blíže se podívat na roli pěstounů.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést

- Pěstounství je emocionálně náročná práce, která zahrnuje celou řadu úkolů a oblastí.
- Pěstouni zajišťují plnění základních potřeb dětí a mladých lidí, kteří nemohou žít se svými rodinami, a to jak krátkodobě, tak dlouhodobě.
- Pěstounství je zpravidla spojeno s umožněním toho, aby mohly být děti v kontaktu se svou vlastní rodinou.
- Pěstounství bude velikou změnou nejen v životě pěstouna, ale i v životě jeho vlastních dětí, přátel, širší rodiny a nejbližšího okolí.
- Pěstouni jsou členy týmu lidí, kteří se starají o děti, jež byly nuceny opustit svůj domov, a musejí být jako takoví schopni spolupracovat bez obtíží s ostatními.
- Pěstouni potřebují supervizi, podporu, vzdělávání a další rozvíjení se, stejně jako všichni ostatní členové týmu, kteří jsou zapojeni do péče o děti umístěné do pěstounských rodin.
- Každý má určité potřebné dovednosti, které si osvojil v jiných oblastech svého života a které může využít při poskytování pěstounské péče. Během procesu hodnocení jsou určeny dovednosti, které již hodnocené osoby mají, i dovednosti, které si potřebují osvojit.

2. schůzka - Identita a šance v životě

Úvod

Zájemci se během bloku dozvedí, že každé dítě, které je svěřováno do pěstounské péče, přichází z jedinečného zázemí a má svou specifickou minulost – pěstouni se tak musejí neustále vyrovnávat se skutečností, že jejich práce je spojena s obrovskou různorodostí. V dospělosti potřebuje každý pocit jistoty pramenící z vlastní identity zakořeněné v dědictví, jež si s sebou ten či onen přináší ze své biologické rodiny. Pěstouni si musejí uvědomovat hodnotu zázemí dětí, z něhož pocházejí, a pomáhat dětem získat pocit hrlosti na svou identitu.

Stejně jako všechny ostatní děti mohou být i dívky a chlapci svěřováni do pěstounské péče výrazně znevýhodněni. Např. pokud se setkají s diskriminací vůči sobě samým, např. z takových důvodů, jako je postižení, etnický původ, sexuální orientace nebo náboženské vyznání. Děti a mladí lidé v pěstounské péči však mohou navíc zažívat nepříjemné zacházení nebo být terčem nadávek proto, že jsou považováni za odlišné, nebo jednoduše proto, že žijí v náhradní péči. Tato schůzka je součástí přípravy, kterou pěstouni potřebují, aby se dovedli diskriminaci postavit a v případě potřeby se dětí, které byly svěřeny do jejich péče, také zastat.

O tématech různorodosti a jejího cenění si a vypořádávání se s diskriminací se bude na schůzce hovořit ve spojitosti s vlastní identitou. Aby bylo zajištěno jednotné pochopení věci, budou zájemcům schůzky předloženy definice základních pojmů jako dědictví, identita, předsudek, diskriminace a rasismus.

Cíle druhé schůzky

- Přiblížit skupině zkušenosti a příběhy mladých lidí, kteří nežijí se svými rodinami.
- Zdůraznit důležitost toho, aby měly děti a mladí lidé pocit jistoty ve vztahu k vlastní identitě.
- Podívat se na to, jaký dopad mohou mít předsudky a diskriminace na šance dětí a mladých lidí v životě.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést

- Všichni mladí lidé mají svou specifickou minulost a je pro ně důležité, aby si tvořili pozitivní identitu – je nezbytná pro jejich sebeúctu.
- Dědictví dětí ve smyslu jazyka, kultury, nadání, náboženství a etnického původu významnou měrou přispívá k vytváření si vlastní pozitivní identity.
- Pěstouni hrají důležitou roli tím, že pomáhají mladým lidem vážit si svého dědictví a chránit ho.
- Děti a mladí lidé umístění do pěstounské péče se mohou setkávat s diskriminací vůči sobě samým proto, že jsou svěřeni do náhradní péče, nebo kvůli svému etnickému původu, náboženskému vyznání, jazyku, postižení nebo jiné stránce vlastní identity.
- Pěstouni musejí rozpoznat případnou diskriminaci a postavit se jí a, je-li to zapotřebí, zastat se dětí a mladých lidí.
- Všichni máme předsudky. Každý, kdo je zapojen do péče o děti jiných lidí, si musí být vědom svých vlastních předsudků a pracovat na jejich odstranění v případech, kdy by mohly být příčinou nespravedlivého přístupu k dětem.

3. schůzka - Spolupráce s ostatními

Úvod

Přestože pěstouni vykonávají značnou část své práce přímo s dětmi a mladými lidmi, potřebují být rovněž schopni spolupracovat s dalšími lidmi. Mají-li pěstouni pomáhat dětem a mladým lidem vyrovnávat se s odloučením, ztrátou, zneužíváním, zanedbáváním, zvykáním si na dlouhodobou pěstounskou péči nebo s přechodem do adoptivní rodiny, musejí být schopni týmové práce. Lidé, kteří odpovídají za každodenní péči, jsou velice důležitými partnery při veškerém plánování péče o dítě.

Tato schůzka se zaměřuje na otázky partnerství a spolupráce, a to jak ve vztahu k dalším odborníkům, tak k rodině dítěte. Seznamuje zájemce s právním rámcem pěstounství a pomáhá zájemcům obeznámit se s obtížemi, postoji a myšlenkami souvisejícími s komunikací a spoluprací pěstounů s dalšími lidmi.

Cíle třetí schůzky

- Podívat se, jak pěstouni spolupracují s dalšími lidmi.
- Zjistit, jak vzájemně spolupracují pěstouni, sociální pracovníci a další odborníci.

- Představit právní rámec.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést

- Práce pěstounů se odehrává v určitém právním rámci.
- Do poskytování pěstounské péče je zapojena celá rodina pěstouna.
- Významnou součástí poskytování pěstounské péče je partnerská spolupráce s rodinami svěřených dětí.
- Pěstouni jsou členy týmu odborníků, cílem jejichž spolupráce je spokojenost dětí svěřených do pěstounské péče a jejich rodin.
- Jakožto členové týmu potřebují pěstouni k výkonu své práce informace a podporu.
- Pěstouni se musejí připravit na to, že se v souvislosti s vývojem dětí svěřených do jejich péče budou často a při nejrůznějších příležitostech setkávat s dalšími odborníky, a to jak u pěstounů doma, tak na jiných místech.
- Pěstouni jsou často osobami, které znají dítě nejlépe, jejich role při formování názorů a při hledání cest, co je v zájmu dítěte nejlepším řešením, je tedy jedinečná a nenahraditelná. Také při hodnocení rozvoje a pokroků dětí musejí být připraveni přispět svými znalostmi a zkušenostmi z každodenního života dítěte. Musejí být připraveni na roli člena týmu při rozhodování o všech důležitých záležitostech, které se dítěte, které jim je svěřeno, týkají.

4. schůzka - Porozumění dětem v pěstounské péči

Úvod

Poskytování pěstounské péče může přinášet mnoho radosti a uspokojení, zvláště pak v případech, kdy mohou pěstouni sledovat pokrok, který děti dělají. Pěstouni se ovšem budou velmi často setkávat s obtížemi, které přináší péče o děti s negativním nebo problematickým chováním. Aby se uměli s takovými obtížemi vypořádat, musejí pěstouni pochopit, že toto chování má často svůj původ v zážitcích dítěte z nejranějších okamžiků jeho života. Pochopí-li pěstouni důvod problémového chování, budou pak moci snáze pomáhat dětem a mladým lidem změnit se.

Zcela zásadní je v tomto procesu znalost vývoje dítěte a uvědomění si významu vztahů a vazeb. Zážitky související se zneužíváním, zanedbáváním a odloučením ovlivňují schopnost dítěte důvěřovat. O to důležitější je, aby pěstouni pochopili, že musejí dítěti vytvořit prostředí, v němž bude mít pocit bezpečí a jistoty, aby si mohlo budovat svou sebeúctu a posilovat svou vnitřní jistotu a psychickou odolnost.

Cíle čtvrté schůzky

- Zprostředkovat základní znalosti týkající se vývoje dítěte, vztahů a vazeb a umožnit pochopení toho, jak mohou být vývoj dítěte a jeho vztahy a vazby ovlivněny dosavadními zkušenostmi a zážitky.
- Pomoci zájemcům porozumět problematickému chování a umět se s ním vypořádat.

- Seznámit zájemce s tím, jak mohou dítěti vytvořit prostředí, ve kterém bude mít pocit bezpečí a jistoty, a přispět k budování jeho sebeúcty a posilování vnitřní jistoty a odolnosti.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést

- Děti přinášejí do pěstounské rodiny širokou škálu pocitů, očekávání a typů chování.
- Znalost vývoje dítěte pomůže pěstounům porozumět dětem a jejich chování. Pěstouni si musejí uvědomit, že vývoj dětí v pěstounské péči se může lišit od vývoje jiných dětí v jejich věku.
- Zdrojem a předpokladem zdravého vývoje v dětství jsou vztahy a vazby se spolehlivými pečujícími osobami, které dávají dítěti pocit bezpečí a jistoty.
- Součástí práce pěstounů je podporování vztahů a vazeb navozujících pocit bezpečí a jistoty u dětí, jejichž předchozí vztahy a vazby tyto pozitivní pocity nenavozovaly. Plnění tohoto úkolu začíná získáváním důvěry dítěte.
- Pěstouni musejí také umět podpořit schopnost mladých lidí vypořádat se s nepříznivými okolnostmi a pomoci jim při posilování jejich vnitřní jistoty a odhodlanosti.
- Aby byli pěstouni schopni usměrňovat chování dětí, musejí znát jeho příčiny.
- Pěstouni nesmějí NIKDY použít fyzické trestání.

5. schůzka - Bezpečná péče

Úvod

Tato schůzka představí zájemcům téma zneužívání dětí a jeho dopadu na práci pěstounů a na jejich rodiny. Jde o téma velmi závažné a náročné, neboť se dotýká citlivých záležitostí spojených s životem rodiny a některé ze zúčastněných osob mohou mít samy vlastní bolestné zkušenosti. Neméně obezřetně je nutné postupovat i při informování o skutečnostech týkajících se poskytování péče dětem, které byly zneužity, a nevyvolat při tom zbytečné obavy či znepokojení.

Cílem páté schůzky je odstartovat dlouhodobý průběžný proces seznamování se s tím, jak mohou pěstouni zajistit bezpečnější prostředí k poskytování péče tím, že budou předvídat možná rizika a budou si vědomi potřeb dětí. Na této schůzce se zájemci dozvědí o možnosti zavedení „pravidel bezpečnější péče“ ve svých rodinách.

Cíle páté schůzky

- Přiblížit typy a důsledky zneužívání dětí a způsob, jakým mohou pěstouni začít reagovat na potřeby dětí a mladých lidí, kteří byli zneužíváni.
- Pomoci členům skupiny zjistit, jaké změny budou muset provést v životě rodiny, aby mohli zohlednit potřeby spojené s poskytováním pěstounské péče.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést

- Pěstounství má dopad na všechny členy domácnosti pěstouna včetně všech dalších dětí, které již v rodině žijí.
- Poskytování pěstounské péče má rovněž vliv na širší rodinu, přátele a nejbližší okolí pěstouna.
- Péče o děti, které byly zneužívány, může v pěstounech a členech jejich rodin vyvolat silné emoce.
- Sociální pracovníci poskytující služby rodině a sociální pracovníci dětí spolupracují s pěstouny, aby byla zajištěna ochrana dětí a minimalizována rizika krivých obvinění a nepravdivých tvrzení.
- Pěstouni mohou přijmout praktická opatření k tomu, aby zajistili větší bezpečí pro všechny osoby ze své domácnosti a snížili rizika, která by mohla hrozit dětem i dospělým.

6. schůzka – Přechody z péče do péče

Úvod

Změna je často důvodem k obavám. Dětem a mladým lidem, kteří jsou svěřeni do pěstounské péče, navíc přináší opakovanou zkušenost ztráty, odmítnutí a bolesti. Ať už se stane nebo děje cokoli – opětovné setkání se členy vlastní rodiny, přerušení umístění do náhradní péče, přesun do adoptivní rodiny, dlouhodobé umístění do pěstounské péče nebo pobyt v náhradní péči do dospělého věku – každé dítě potřebuje někoho, na koho se může obrátit, kdo mu pozorně naslouchá, citlivě reaguje a při svém jednání respektuje názory dítěte. Pokud nikoho takového nemají, je pro mladé lidi velice obtížné překonat nesnesitelný pocit odloučení, který vyvolává život bez vlastní rodiny a který se přidává k dalším nevýhodám a strastem, které již zažili. Důležitým úkolem pěstounské péče je zajistit kontinuitu života dítěte a poskytnout mu pozornost a náklonnost, kterou potřebuje.

Mladí lidé, kteří byli svěřeni do pěstounské péče a kterým by jinak při přechodu do dospělosti chyběla podpora, již se běžně dostává těm, kdo mohou žít s vlastní rodinou, potřebují dobré vzory a stabilní zázemí. Pěstouni se svými schopnostmi a dovednostmi jsou pro mladé lidi svěřené do jejich péče hlavními vzory a potřebným zázemím a umožňují těmto mladým lidem cítit se bezpečně a dosahovat lepších výsledků v přechodu do dospělého života.

Cíle šesté schůzky

- Posoudit dopad některých běžných přechodů na děti svěřené do pěstounské péče.
- Zjistit, jak mohou pěstouni pomoci dětem a mladým lidem vyrovnat se se změnami.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést

- Životy dětí svěřených do pěstounské péče jsou často narušovány změnami. Pěstouni mohou dětem pomoci vyrovnat se s těmito situacemi bez toho, že by se jimi prohlubovaly negativní zkušenosti z minulosti.

- Děti a mladí lidé musejí být schopni dívat se na svou minulost jako na něco, co dává smysl, a pěstouni jim mohou pomoci utřídit si a opatrovat své vzpomínky a získat pocit životní kontinuity.
- Příchod do pěstounské rodiny nebo odchod z ní je pro každého velmi emotivní. Loučení je často bolestné pro pěstouny i další členy domácnosti, a to i v případě, že vše probíhá podle plánu.
- Pěstouni na přechodnou dobu patrně po odchodu dítěte budou uvažovat o přijetí dalšího dítěte. Pokud tomu tak je a přechod dítěte, které u nich doposud žilo, je dobře zrealizován a dokončen, mohou svůj záměr přijmout další dítě zahrnout do plánu, který sestavují se svým pracovníkem, který jim poskytuje služby. Kontinuita pěstounství jim také umožní zpracovat těžkosti z loučení.
- Příprava dítěte na samostatný život je dlouhodobý proces, který začíná už v raném věku a ve kterém všechny osoby, které se podílely na výchově dítěte, hrají svou roli.

7.2.6 Zpracování Zpráv ze skupinové přípravy

Zpráva ze skupinové přípravy je důležitým materiálem pro hodnotící pracovníky a jejich další práci se zájemcem v rámci individuálního vyhodnocení. Zároveň je podkladem, který je využit při zpracování Zprávy o zájemci o pěstounství a jeho předpokladech stát se pěstounem.

Skupinovní lektoři ve zprávě zachytí svá pozorování toho, jak zájemce ve skupinové přípravě vystupoval, jak byl aktivní, zda vstupoval do diskuzí, dokázal argumentovat, zda dával prostor ostatním, jaká témata pro něj byla důležitá, kterými se naopak zabývat nechtěl, nakolik dokázal být v procesu otevřený a konstruktivní a zároveň zda si dokázal vymezit prostor pro sebe a své soukromí atd. Zpráva by vždy měla obsahovat také doporučení pro hodnotící pracovníky, na co by se měli při další práci se zájemcem zaměřit. Pro transparentnost celého procesu je žádoucí, aby tato témata byla se zájemcem sdílena, aby znal závěry ze skupinové přípravy a mohl se k nim také vyjádřit.

7.2.7 Zpětná vazba

Po každém bloku skupinové přípravy by si lektoři měli vyžádat od účastníků zpětnou vazbu, a to nejen co se týče obsahu a probíraných témat, ale i formy, jak je skupina vedena – tedy jak se ve skupině cítí, co by potřebovali změnit, co jim případně nevyhovuje. Jako zpětná vazba poslouží i zpětnovazební dotazník, který zájemci o pěstounství vyplňují po absolvování skupinové přípravy.

Také lektorská dvojice by si navzájem měla poskytovat zpětnou vazbu průběžně, aby bylo možné případně změnit řízení skupiny, přerozdělit si aktivitu v jednotlivých blocích, vyjasnit si očekávání jednoho lektora od druhého atd.

7.2.8 Rizika procesu skupinové přípravy

Níže jsou uvedena některá z možných rizik, která v procesu skupinové přípravy mohou nastat včetně návrhů opatření. Většinu uvedených rizik lze eliminovat dobrou domluvou mezi skupinovými lektory a rozdělením jejich rolí ve vztahu ke skupině.

Nezvládnutí skupinové dynamiky

Za proces skupinové dynamiky a její zvládnutí jsou zodpovědní lektori skupinové přípravy. Skupinová dynamika je důležitou součástí procesu, během níž mohou lektori získat mnoho informací a postřehů o zájemcích. V určité míře je tedy lektory dynamika podporována (členové skupiny spolu vstupují do interakcí, vzájemně konfrontují své názory, mohou spolu nesouhlasit, jít do konfliktu, vytvářet ve skupině koalice a podskupiny, skupina se může semknout proti lektorům atd.). Veškeré tyto formy jsou žádoucí, pokud si jich jsou skupinová lektori vědomi a otevřeně jednotlivé jevy a procesy umí pojmenovávat ve chvíli, kdy by přílišná dynamika mohla celou skupinu nebo její jednotlivé členy ohrozit. Zvládnutí skupinové dynamiky je základní dovedností skupinových lektorů. Další konkrétní doporučení, jak skupinovou dynamiku dobře zvládnout, obsahuje i Kniha pro lektory skupinových příprav, která je přílohou této Metodiky.

Dekompenzace člena skupiny

Při skupinové přípravě se otevírá řada témat, která mohou být pro zájemce o pěstounství citlivá, obtížná, traumatizující, protože mohou připomenout něco z jejich minulosti či souviset s problémy, které řeší v aktuální situaci (např. se jim může vybatit zážitek zneužití, fyzického či psychického týrání v jejich dětství atd.). Úlohou skupinových lektorů je sledovat potřeby a aktuální stav jednotlivých členů skupiny a v případě, že zachytí takový signál, nabídnout zájemci adekvátní podporu (např. zájemce může přerušit určitou činnost, nezapojit se do cvičení, věnovat se problému individuálně s jedním z lektorů, vyhledat následně další odbornou pomoc, je-li to třeba). Skupinová lektori před aktivitou, která by mohla být pro členy skupiny v tomto smyslu obtížná, na tuto skutečnost upozorní. Zároveň již při přípravě programu skupinové přípravy by lektori měli vzít v úvahu, pro které členy skupiny může být to či ono cvičení náročné, a případně věnovat jejich potřebám zvýšenou pozornost.

Nespolupracující skupina

Pro zájemce o pěstounství může být práce ve skupině úplně novou zkušeností. Zároveň mohou pochybovat o smyslu cvičení, která jsou jim nabízena, mohou mít pocit, že „tyhle hrátky“ jim k ničemu nepomůžou. Je-li ve skupině více zájemců, kteří tento postoj mají, může se stát, že skupina začne být pasivní, v odporu, nespolupracuje, členové skupiny nejsou aktivní. Důležitou prevencí je dostatek informací o tom, k čemu skupinová příprava slouží, co jednotlivá cvičení přinesou, v čem mohou zájemce obohatit. Pokud však skupina přesto nespolupracuje, je úkolem skupinových lektorů vytvořit lepší pracovní a spolupracující atmosféru tím, že vyzvou skupinu k diskusi, zeptají se, co by členové potřebovali k tomu, aby mohli být aktivní a spolupracující, znovu se vrátí k podstatě celého procesu přípravy na pěstounství.

Aktivita vs. pasivita člena skupiny

Lidé do skupinové přípravy vstupují s různou úrovní znalostí a dovedností prosazovat se, vyjadřovat svůj názor veřejně atd. To se může projevit tím, že „informovaný“ člen skupiny je natolik aktivní, že zahlcuje celou skupinu, nedává prostor ostatním, neustále diskutuje s lektory, prozrazuje předem pointu jednotlivých cvičení, chce za každou cenu sdělit svůj postoj a svou zkušenost. Naopak některý ze zájemců se naopak může držet stranou, nevyjadřuje se ani ve větší ani v malých skupinách, nepřináší své postřehy a otázky. V obou případech skupinovní lektori věnují takovým členům zvýšenou pozornost – u příliš aktivního vždy poděkují za jeho nápad či připomínku, zároveň otevírají diskuzi do skupiny, oslovují další členy skupiny k vyjádření názoru, podporují různorodost názorů, čímž eliminují opakované výstupy příliš aktivního člena skupiny. Pasivního člena skupiny se snaží podpořit v názoru, pochválit jej, když si slovo vezme, mohou využít nejprve práci menších skupin, kdy je obvykle ostych projevít se menší než ve velké skupině.

Nedodržení časových limitů jednotlivých bloků

Za dodržení časových limitů jsou zodpovědní skupinovní lektori. O jednotlivých tématech by se vždy dalo diskutovat mnohem delší dobu, než jakou je časová dotace jednotlivých bloků. Pokud se lektorům nedaří časové hranice dodržovat, je třeba to nahlas říci a společně s celou skupinou přijmout opatření – část úkolů přenést do domácí přípravy, jasně strukturovat diskuzi, zkrátit čas na diskuzi ve velké skupině, která obvykle zabírá více času, protože na sebe chce reagovat více členů skupiny, atd.

Únava, energie skupiny

Skupinová příprava je náročná vzhledem k množství předávaných informací, zkušeností a počtu členů ve skupině na soustředění a udržení aktivity. Pokud skupinovní lektori zaznamenají nižší pozornost a zvýšenou únavu skupiny, měli by zařadit přestávku, aktivizující cvičení, změnit činnost, zeptat se skupiny, co by jí pomohlo, aby se celkově aktivita ve skupině zvýšila.

Různá úroveň znalostí o pěstounství ve skupině

Pro některé členy mohou být předávané informace částečně i opakováním, pro některé jsou to zcela nové poznatky, na jejichž zpracování a přemýšlení o nich potřebují delší čas. Různá úroveň znalostí a dovedností ve vztahu k pěstounství tak může vytvořit nepříjemnou atmosféru – od nudy informovaných členů po pocit méněcennosti těch členů, kteří se s pěstounstvím potkávají úplně poprvé. Vhodným opatřením je vyzdvihnout možnost vzájemně se obohatit o zkušenosti, i když je má každý jiné, pracovat v malých skupinách tak, aby informovanější člen mohl např. skupinu vést a měl tedy i jiné úkoly než jen přijímat informace. Zároveň může být vhodné zadat práci ve dvojicích tak, aby si méně zkušení povídali společně a naopak lidé s více zkušenostmi s pěstounstvím také společně.

Konflikt mezi lektory

Jak bylo uvedeno v úvodu této podkapitoly, velkou část rizik mohou eliminovat skupinovní lektori, pokud spolu dobře spolupracují. Nicméně i mezi lektorskou dvojicí může docházet k nedorozumění, konfliktům, obtížné komunikaci. Tím je potom ohrožena celá skupina. Účinným opatřením je vyjasnění rolí lektorů na začátku přípravy a průběžné poskytování si zpětné vazby po jednotlivých blocích. Jako zrcadlo může lektorům posloužit i zpětná vazba od členů skupiny, kterou by se určitě oba měli zabývat.

Onemocnění některých členů skupiny

Pokud některý ze členů skupiny onemocní, je třeba nabídnout mu pro blok, na kterém kvůli nemoci chyběl, další termín skupinové přípravy. Je pak třeba dobře jej do skupiny začlenit, aby se v ní cítil on i ostatní členové skupiny bezpečně.

Střet zájmu

Střet zájmu může nastat mezi jednotlivými členy skupiny, případně mezi členy skupiny a skupinovými lektory. Při výběru zájemců, kteří mají být zařazeni do téhož procesu skupinové přípravy, je třeba brát v potaz jejich příbuznost či případnou jinou blízkost (např. pěstouny se chtějí stát rodiče i jejich dospělé dítě, pěstouny se chtějí stát sourozenci, pěstounem se chce stát zájemce, který je v blízkém vztahu se skupinovým lektorem či je ve vztahu podřízenosti či nadřízenosti ve smyslu zaměstnaneckého poměru, atd.).

7.3 Příprava dětí a mladých lidí na pěstounství

Příprava dětí a mladých lidí na pěstounství nemá v dosavadním systému příprav své pevné místo. Obvykle je taková příprava nahrazena pouze jednorázovou konzultací s celou rodinou, jak ukázaly výzkumy uvedené v kapitole Výzkumné poznatky v oblasti příprav (kapitola č. 2). Příchod dítěte do rodiny přitom neznamená změnu pouze pro pěstouny, ale také pro jejich děti.

Jak již bylo výše uvedeno, s dětmi a mladými lidmi v rodině, která se chystá na pěstounství, pracuje hodnotící pracovník v rámci individuálního hodnocení. Získává nejen reference, ale mapuje také postoje a očekávání dětí a mladých lidí ve vztahu k budoucímu pěstounství. V rámci pilotního projektu Amalthea o. s. byla navíc zařazena také skupinová příprava dětí a mladých lidí. Jejím cílem bylo umožnit setkání dětí a mladých lidí, které čeká podobná životní situace a budoucnost – do jejich rodiny přibude nový člen. Dalším cílem je pomoci dětem a mladým lidem zorientovat se v celém procesu pěstounství, podpořit je ve vyjadřování svých potřeb a práv, zprostředkovat jim bližší informace o tom, jaké děti obvykle do pěstounské péče přicházejí, jaké mají potíže a co všechno budou potřebovat od pěstounů, ale i jejich dětí.

Příprava dětí a mladých lidí ideálně probíhá paralelně s přípravou dospělých zájemců o pěstounství, rodina tak může vzájemně sdílet své zkušenosti, být v podobném procesu. Zároveň je v této fázi dětem a mladým lidem k dispozici i hodnotící pracovník v rámci návštěv v jejich domácnosti a může s nimi některé nedořešené otázky individuálně konzultovat.

Přípravu dětí a mladých lidí zajišťuje lektor ve spolupráci s již dospělým „dítětem“, které vyrůstalo v pěstounské péči a dokáže tuto zkušenost vhodně zprostředkovat. Lektorská dvojice je zodpovědná za zpracování závěrečné zprávy z příprav za každé dítě či mladého člověka.

Děti a mladí lidé by měli před přípravou obdržet osobní pozvánku, která jim přinese základní informace o tom, co je na přípravě čeká. Vzhledem k věku dítěte či mladého člověka by mělo být zvaženo, zda v pozvánce využít formu tykání či vykání. Obecně lze říci, že mladým lidem od 15 let by měla být pozvánka adresována ve formě vykání.

7.3.1 Rozsah a forma přípravy dětí a mladých lidí

Rozsah přípravy je min. 4 hodiny, u starších dětí a mladých lidí (tj. od 12 let) je žádoucí delší časová dotace, tedy alespoň 6 hodin. Příprava dětí a mladých lidí probíhá skupinovou formou a není povinná, nicméně hodnotící pracovník by měl děti a mladé lidi v rodině ve spolupráci s jejich rodiči k účasti motivovat. Pokud dítě či mladý člověk na přípravě chybí, věnuje zvýšenou pozornost jeho přípravě hodnotící pracovník přímo v rodině. Tak je to i u dětí mladších 4 let, pro které je proces přípravy obtížně srozumitelný. Děti starší 18 let naopak mohou být součástí dospělé skupiny zájemců o pěstounství, je-li to vyhodnoceno jako nejlepší možné řešení hodnotícím pracovníkem.

Koordinátor ve spolupráci s hodnotícími pracovníky a lektory „dětské přípravy“ rozdělí děti a mladé lidi do skupin dle jejich věku a pěstounské zkušenosti, pokud jsou sami v pěstounské péči. Je žádoucí, aby byly v oddělených skupinách děti vlastní a děti vyrůstající v pěstounské péči. Min. počet členů skupiny je 5 dětí či mladých lidí, max. 8. Tím je zajištěn dostatek prostoru pro každé dítě a každého mladého člověka a zároveň příležitosti pro vzájemné sdílení představ, očekávání a zkušeností. Program jednotlivých skupin plánují lektoři dle potřeb dětí a mladých lidí – zohledňují přitom věk a potřeby dětí (pro mladší děti je výhodnější realizovat přípravu v dopoledních hodinách). Plánování přípravy probíhá ve spolupráci s rodiči, kteří jsou zodpovědní za včasný příchod dítěte či mladého člověka na přípravu.

7.3.2 Základní materiál pro realizaci přípravy dětí a mladých lidí

Základním materiálem pro realizaci přípravy dětí a mladých lidí je Kniha pro lektory skupinových příprav – Příprava k pěstounství (kapitola č. 7), která je přílohou této metodiky. Kniha obsahuje řadu cvičení pro děti v různém věku, důležitá témata, kterým by se děti a mladí lidé měli věnovat, konkrétní příběhy dětí, které přicházejí do pěstounské péče.

Vlastním dětem a mladým lidem je pak určena příručka pro syny a dcery pěstounů *Moje rodina poskytuje pěstounskou péči*. Ta je členům skupiny předána při přípravě s vysvětlením, co všechno v příručce najdou, kdo jim může poskytnout další informace.

7.3.3 Prostředí a organizační zajištění přípravy

Pro přípravu dětí a mladých lidí je třeba najít příjemné prostory, které nebudou připomínat školní třídu, ale budou spíše neformálního charakteru, pro mladší děti je ideální prostor dětské herny. Pro skupinu starších dětí je žádoucí uzpůsobit sezení do kruhu, je možné i sezení na zemi na polštářích. Pro práci skupiny je třeba dataprojektor, flipchart a hudební přehrávač. Každá skupina by měla mít svou místnost, aby se děti a mladí lidé vzájemně nerušili. Pro práci v menších skupinách je výhodné mít k dispozici ještě další volný prostor.

Lektorům přípravy by měl být po celou dobu k dispozici asistent, který pomáhá s úvodním rozdělení dětí do skupin, zároveň poskytuje servis lektorům – zajišťuje podklady, případně kontaktuje rodiče dětí, pokud je to během přípravy třeba – např. ze zdravotních či jiných důvodů. Pro děti a mladé lidi by mělo být k dispozici drobné občerstvení.

7.3.4 Účast „dětí“, které vyrůstaly v pěstounské péči, na přípravě

Jak již bylo výše zmíněno, jedním z lektorů by mělo být dospělé „dítě“, které samo žilo v pěstounské péči. Výběr takové osoby by měl být organizací, která přípravu realizuje, pečlivě zvážen. Lektor s pěstounskou zkušeností by měl být schopen otevřeně a srozumitelně mluvit s dětmi o tom, jaké pro něj bylo vyrůstat v jiné než vlastní rodině. Zároveň musí být připraven čelit nezvyklým otázkám, které mohou od dětí zaznít. Oporou mu v tomto ohledu vždy musí být lektor – odborník. Před samotnou přípravou by se lektorská dvojice měla domluvit, ve kterých částech přípravy bude o osobní zkušenosti lektor s dětmi a mladými lidmi mluvit, jaká je jeho další role v procesu přípravy.

7.3.5 Obsah přípravy pro děti a mladé lidi

Níže je zkrácený úvod, cíle a nejdůležitější informace bloku pro děti a mladé lidi, podrobněji je obsah rozpracován v Knize pro lektory – Příprava k pěstounství.

Schůzka pro děti a mladé lidi – Moje rodina poskytuje pěstounskou péči

Úvod

Velmi významnou roli hrají při poskytování pěstounské péče synové a dcery pěstounů. Rodiče by proto během své přípravy na pěstounství měli brát názory a pocity svých dětí v potaz. Vlastní děti případných pěstounů musejí mít možnost získat informace o pěstounství a o tom, co bude poskytování pěstounské péče znamenat pro ně samotné. Díky tomu budou děti připraveny na nevyhnutelné změny, které je čekají, a budou mít potřebné znalosti i nezbytné pochopení.

Mluvíme tu sice o vlastních synech a dcerách pěstounů, ale tato schůzka je zaměřena na všechny děti či mladé lidi, kteří žijí v domácnosti pěstounů, včetně vnuků, adoptovaných dětí a dětí v pěstounské péči. Informace získané během této schůzky budou také velmi užitečné pro všechny případné další děti a mladé lidi, kteří se s pěstounskou rodinou pravidelně stýkají, např. pro neteře a synovce pěstounů, bratrance či sestřenice jejich dětí apod.

Kromě této přípravné schůzky potřebují vlastní děti pěstounů průběžnou pozornost a podporu institucí spojených s pěstounstvím, včetně možnosti pravidelně se scházet s dalšími mladými lidmi z jiných rodin, které poskytují pěstounskou péči. Pokud vaše pěstounská instituce organizuje skupiny pro vlastní děti pěstounů, budete mít na této schůzce příležitost dokázat, že průběžná podpora může mít zábavnou formu a že tyto

skupiny jsou zároveň místem, kde se vlastní děti pěstounů mohou podělit o své zkušenosti a zážitky s lidmi, kteří jim budou rozumět.

Cíle schůzky

- Zamyslet se nad tím, jaké bude pěstounství pro vlastní děti pěstounů.
- Prodiskutovat změny, které bude možná nutné v domácnosti provést, stane-li se z rodiny rodina pěstounská.
- Uvědomit si, jaký druh podpory budou vlastní děti pěstounů možná potřebovat.

Nejdůležitější informace, které si mají zájemci odnést:

- Poskytování pěstounské péče změní život všem v pěstounské domácnosti, včetně vlastních dětí pěstounů.
- Příchod svěřených dětí a mladých lidí do vaší domácnosti může vyvolat velmi silné pocity, kladné i záporné.
- Aby byla domácnost bezpečná pro všechny, kdo v ní žijí, bude možná rodina muset změnit některé věci.

7.3.6 Zpracování Zpráv z přípravy dětí a mladých lidí

Zpráva z přípravy může přinést hodnotícím pracovníkům důležitá témata, kterým by se měli dále věnovat v rodině zájemců. Zároveň je součástí Zprávy o zájemci o pěstounství – podkladu pro rozhodnutí o tom, zda se rodina zájemce může stát rodinou pěstounskou.

Zpráva by měla zachytit veškerá pozorování a postřehy z práce s dítětem či mladým člověkem během přípravy. Lektoři mají ve Zprávě za úkol zachytit míru aktivity dítěte či mladého člověka, jeho aktuální připravenost a povědomí o tom, že jeho rodina by se měla stát pěstounskou, případné nejistoty a další otázky, které dítě či mladého člověka napadají. Účastní-li se stejné skupiny sourozenci, je vhodné zachytit také sledování jejich sourozeneckého vztahu, případnou rivalitu či spolupráci, tendence pečovat o sebe navzájem, tendence přebírat zodpovědnost za druhého sourozence atd. V závěru zprávy by vždy mělo být konkrétní doporučení pro další práci s dítětem či mladým člověkem. Zpráva by měla být zpracována takovým způsobem, aby bylo možné ji sdílet jak s rodiči, tak s dítětem či mladým člověkem, kterého se Zpráva týká.

7.3.7 Zpětná vazba

Vyjádření zpětné vazby je důležitou součástí procesu přípravy. Podpoříme-li dítě či mladého člověka v tom, aby vyjádřil/o, co se mu na přípravě líbilo, nelíbilo, co by chtěl/o příště jinak atd., učíme ho tím dovednosti říci si o to, co potřebuje, vyjádřit svá práva. Dítě

či mladý člověk si tím zároveň zažívá zkušenost, že jeho názorem se někdo zabývá a bere jej vážně.

Díky zpětné vazbě se navíc lektoři dozvědí, nakolik příprava splnila své cíle, a mohou je vést také ke konkrétním doporučením do Zpráv z příprav dětí a mladých lidí.

Forma zpětné vazby záleží na věku a mentálních schopnostech dětí a mladých lidí – u starších je možné využít volnou či polostrukturovanou formu dotazníku či „kolečko“ zpětné vazby. U mladších dětí lze využít projektivní techniky – v kresbě dítě zachytí, jak se cítilo, co ho bavilo, co se naučilo, co ho dále trápí atd.

Také lektoři by si měli poskytnout vzájemnou zpětnou vazbu, která jim může pomoci při realizaci dalších společných příprav.

7.3.8 Rizika procesu přípravy dětí a mladých lidí

Rizika procesu přípravy dětí a mladých lidí mohou být do jisté míry podobná rizikům uvedeným u skupinové přípravy dospělých zájemců v předcházející kapitole. Navíc zde však hrají roli specifika dětského věku. Většinou níže uvedeným rizikům se lze vyhnout kvalitní přípravou lektorů ve spolupráci s hodnotícími pracovníky a koordinátorem.

Nesourodost jednotlivých skupin

Složení skupin dětí a mladých lidí nelze do jisté míry příliš ovlivnit, protože se odvíjí od toho, jací dospělí zájemci do přípravy vstoupili. Může se tedy stát, že děti a mladí lidé jsou od sebe hodně věkově vzdáleni, úroveň jejich mentálních schopností má velké odlišnosti a sestavení programu tak, aby byl vždy přínosný a zábavný pro všechny členy skupiny, je náročný úkol. Vhodným řešením může být rozdělení dětí a mladých lidí do tolika skupin, kolik je pro efektivní program třeba. Znamená to tedy pro organizaci, která realizuje přípravu dětí a mladých lidí, aby zajistila více lektorů a ve skupinách se dostalo každému dítěti a každému mladému člověku toho, co potřebuje.

Různá úroveň informovanosti dětí a mladých lidí před vstupem na přípravu

Podobně jako dospělí zájemci o pěstounství, tak také jejich děti vstupují do procesu přípravy s různou mírou informovanosti a povědomí, co pěstounství znamená, jaké změny do jejich života přinese. Během přípravy se může stát, že některé děti a mladí lidé teprve v tomto procesu zjišťují, co je čeká. Mohou být velmi překvapeni, zaskočení, mohou se na své rodiče zlobit. Vhodným opatřením je dobře se na tuto situaci připravit, v roli lektorů zkontaktovat hodnotícího pracovníka, doptat se na všechny potřebné informace a věnovat zvýšenou pozornost těm členům skupiny, pro které by příprava mohla být náročná právě s ohledem na nedostatek informací od jejich rodičů.

Neznalost anamnézy dětí

V rámci přípravy jsou probírána témata, která mohou být pro některé děti a mladé lidi zraňující, mohou jim připomínat jejich vlastní starosti a negativní zážitky. Zároveň s ohledem na jejich věk je třeba dítě dobře chránit, pomoci mu zastavit činnost, která je pro něj nepříjemná, pokud si tuto hranici neumí samo dát. Pokud lektoři dobře neznají

životní příběh dítěte, což vždy není možné, může dojít k situaci, kdy se dítě rozbere, začne křičet, chce odejít nebo se uzavře do sebe a nekomunikuje. V takové situaci je třeba, aby se dítěti dostalo zvláštní péče a pozornosti. Prevencí takové situace je opět dobrá komunikace lektorů s hodnotícími pracovníky, ideálně také s rodiči, kteří by měli upozornit na případné obtíže svých dětí (např. dítě ve svém životě zažilo ztrátu svého rodiče a při cvičení, které je zaměřené na loučení s přijatým dítětem, když odchází z pěstounské péče na přechodnou dobu, reaguje velmi emotivně a je pro něj obtížné situaci zvládnout).

Pokud lektoři pracují se skupinou dětí a mladých lidí, kteří jsou sami v pěstounské péči a jejich pěstouni chtějí přijmout další dítě do rodiny, je zde riziko neznalosti anamnézy členů skupiny ještě větší. V tomto ohledu je třeba sestavovat program velmi citlivě a věnovat velkou pozornost tomu, jak se děti a mladí lidé v procesu přípravy cítí. (Např. pokud je tématem kontakt s vlastními rodiči dítěte a člen skupiny sám v takovém kontaktu není, může to u něj vyvolat zmatek a nejistotu).

Negativní ladění přípravy

Příprava má dětem a mladým lidem přinést reálné informace o tom, jaké to bude, až do jejich rodiny nové dítě či mladý člověk přijde. To je pro něj velkou zátěží a příchod do rodiny není vždy dítětem či mladým člověkem vnímán pozitivně. Příprava se na tyto obtížné okamžiky po příchodu nového člena do rodiny, ale i po něm, snaží upozornit. Díky tomu pak může příprava působit na některé děti a mladé lidi příliš negativně, mohou se začít obávat, zda celou situaci zvládnou, když „je to tak těžké“. Důležitým opatřením je přinášet do přípravy také pozitivní poselství o tom, co pěstounství rodině přinese, jak dítě či mladý člověk rodinu obohatí atd.

7.4 Doporučení Panelu pro pěstounskou péči

Panel pro pěstounskou péči (dále jen Panel) je složen z odborníků, kteří mají v oblasti systému péče o ohrožené děti odpovídající znalosti a zkušenosti. Koordinátor svolává Panel ve chvíli, kdy je proces přípravy zájemců dokončen a je zpracována kompletní dokumentace všech zájemců o pěstounství. Úkolem Panelu je dojít k doporučení či nedoporučení, aby se zájemce stal pěstounem. Toto doporučení/nedoporučení pak Panel, resp. pověřená osoba předává krajskému úřadu ke konečnému rozhodnutí.

V Panelu jsou vždy zastoupeni tyto odborníci:

- pěstoun, který má víceleté osobní zkušenosti s poskytováním náhradní rodinné péče
- sociální pracovník OSPOD, u kterého zájemce podal žádost o zprostředkování pěstounské péče
- hodnotící pracovník, který se zájemcem realizoval individuální část přípravy
- pověřený pracovník krajského úřadu z oddělení sociálně-právní ochrany dětí
- další nezávislí odborníci – např. lékař, sociální pracovník, psycholog, speciální pedagog, psychoterapeut atd.

Počet členů Panelu by neměl být vyšší než 9, aby se zájemce při své účasti na Panelu cítil co nejlépe, a i když se jedná o určitou formu „zkoušky“ kompetencí stát se pěstounem, měla by být zachována partnerská a přátelská atmosféra. (Ideální počet členů Panelu je 7, zároveň je třeba dodržet lichý počet členů, aby bylo možné vždy hlasovat a nedošlo k rovnosti hlasů). K dobré atmosféře může přispět vhodně zvolený prostor pro setkání Panelu se sezením uspořádaným kolem stolu do kruhu, aby na sebe všichni zúčastnění viděli. K dispozici by také mělo být drobné občerstvení.

Úkolem jednotlivých členů Panelu je předem se podrobně seznámit s dokumentací každého zájemce (Zpráva o zájemci o pěstounství) a připravit si otázky pro zájemce, případně i jeho hodnotícího pracovníka. Studium dokumentace jednoho zájemce včetně přípravy otázek trvá přibližně 2 hodiny.

Koordinátor je zodpovědný za časový harmonogram Panelu – tedy sestavuje plán, podle kterého před Panel jednotliví zájemci přicházejí. Ideální počet Panelů v jednom dni je pět, je třeba počítat vždy alespoň 60 minut na Panel jednoho zájemce o pěstounství. Před začátkem prvního Panelu se jeho členové nejprve domluví na způsobu jednání a hlasování, ujasní si organizační záležitosti, vyjasní si role. Jeden ze členů Panelu je zároveň jeho předsedajícím, který celý proces moderuje a facilituje. Jeho úkolem je dohlížet na průběh diskuze, případně zastavovat nekonstruktivní debatu, hlídat bezpečí všech zúčastněných se zvláštním zřetelem na zájemce o pěstounství. Je také jeho zodpovědností přivítat zájemce, seznámit je s účelem setkání, zajistit vždy představení všech členů Panelu a po skončení Panelu vyslovit doporučení či nedoporučení stát se pěstouny.

Průběh Panelu je dále popsán v materiálu, který je přímo určen zájemcům o pěstounství a také členům Panelu a je přílohou této metodiky. Pro zdárný průběh Panelu je žádoucí, aby se jeho členové vždy předem domluvíli, jaké otázky a s jakým cílem kdo z nich položí. Předchází se tak situacím, kdy by otázky směřovaly pouze k jednomu tématu a jiná důležitá témata by zůstala opomenuta. I proto jsou v Panelu lidé z různých profesí a s odlišnou odbornou zkušeností.

Pokud Panel dojde k doporučení s podmínkou, je třeba jasně formulovat, jaké další požadavky zájemce musí splnit, aby byl pro pěstounství doporučen. V případě nedoporučení musí být zájemci důvody pro takové rozhodnutí srozumitelně vysvětleny. Součástí dokumentace zájemce je i návrh jeho dalšího vzdělávacího plánu, který společně se zájemcem již sestavil hodnotící pracovník v rámci individuálního vyhodnocení. Panel by měl při formulování svého závěru s tímto plánem pracovat a doplnit tam případné další vzdělávací potřeby zájemce a termín revize kompetencí zájemce. Zájemce díky tomu odchází z Panelu s jasnou představou, na čem dalším má ještě pracovat, ve kterých oblastech musí své kompetence posílit a kdo mu v tom může pomoci.

Z Panelu je pořízen zápis, který obsahuje závěry a doporučení (příp. stanovené podmínky či odůvodnění nedoporučení) pro jednotlivé zájemce. Zápis je předán krajskému úřadu, všem členům Panelu a jeho jednotlivé části, které se zájemců o pěstounství týkají, také jim samotným, ať už byli či nebyli pro pěstounství doporučení. Společně se zápisem z Panelu by měli být jednotliví zájemci, resp. budoucí pěstouni, osloveni také s nabídkou doprovázení v jejich cestě za pěstounstvím – před přijetím dítěte i po jeho příchodu do rodiny. Obsah služby doprovázení je podrobně rozpracován v Metodice doprovázení, která je přílohou této metodiky. Hodnotící pracovníci zkontaktují i ty zájemce, kteří nebyli Panelem pro pěstounství doporučení, nabídnou jim prostor pro sdílení pocitů a dojmů z Panelu, poskytnou jim podporu tak, jak zájemci potřebují.

7.5 Rozhodnutí o zařazení zájemce do evidence, párování a uzavření Dohody o výkonu pěstounské péče

Konečné rozhodnutí o tom, zda se zájemci mohou stát pěstouny, je na krajském úřadě. V případě kladného stanoviska jsou zájemci o pěstounství zařazeni do evidence zájemců o zprostředkování pěstounské péče a jsou o tom vyrozuměni správním rozhodnutím. Tuto evidenci dále vede krajský úřad¹⁵.

7.5.1 Párování

Pro efektivní proces vyhledávání vhodných pěstounů pro děti a mladé lidi, které jejich péči potřebují, by měla být evidence pravidelně aktualizována. Měla by obsahovat základní informace o typu péče, kterou jsou pěstouni schopni nabídnout (přechodná forma či dlouhodobá forma), jakému dítěti či mladému člověku (s uvedením konkrétních specifik dětí či mladých lidí – věk, etnikum, zdravotní či mentální hendikep). Tyto informace vycházejí ze závěrů Panelu, který pěstouny doporučil k výkonu pěstounské péče.

Párování je označením procesu, kdy se pro konkrétní dítě či mladého člověka hledá ta nejvhodnější náhradní rodina. V současném systému má tento proces na starosti krajský úřad, který za tímto účelem zřizuje Poradní sbor, jak již bylo uvedeno v první kapitole. Činnost Poradního sboru je v mnoha ohledech podobná navrhovanému panelovému systému rozhodování o umístění konkrétního dítěte do konkrétní rodiny. Změnou je však složení Panelu, jehož členové jsou:

- pěstoun či osvojitel, kterému má být dítě svěřeno do péče
- pověřený pracovník krajského úřadu z oddělení sociálně-právní ochrany dětí
- sociální pracovník OSPOD dítěte
- sociální pracovník OSPOD pěstouna (pracovník, u kterého zájemci podávali žádost o zprostředkování pěstounské péče)
- pěstoun či adoptivní rodič, který má víceleté osobní zkušenosti s poskytováním náhradní rodinné péče
- pověřená osoba, pokud realizovala přípravu konkrétních pěstounů či přípravu konkrétního dítěte či pokud již doprovází pěstouny/osvojitele, kterým má být svěřeno do péče další dítě
- je-li dítě v ústavní péči - pracovník ústavního zařízení, ve kterém dítě aktuálně je

¹⁵ stručný a srozumitelný přehled „postupu krajského úřadu v případě zprostředkování náhradní rodinné péče“ v současném legislativním systému je uveden na webových stránkách Střediska Náhradní rodinné péče, http://www.nahradnirodina.cz/zprostredkovana_nahradni_rodinna_pece.html

- je-li dítě v přechodné pěstounské péči – pěstoun, u kterého dítě je
- je-li dítě ve vlastní rodině – rodič či jiná osoba, která doposud o dítě pečuje a z jejíž péče má být dítě odebráno
- další nezávislí odborníci z oblasti systému péče o ohrožené dítě (lékař, dětský psycholog, učitel, speciální pedagog, sociální pracovník atd.)

Panel pro párování se při své činnosti řídí podobnými principy (popsanými v kapitole 7.4) jako Panel, který doporučuje zájemce k výkonu pěstounské péče.

Postup:

- Panel svolává krajský úřad na základě porovnání evidence zájemců o pěstounství a evidence dětí, pro které se hledá rodina – frekvence vychází z potřeb ohrožených dětí v evidenci
- Panel má při párování k dispozici Zprávu o zájemci o pěstounství a Individuální plán ochrany dítěte jako základní dokumenty
- Panel přináší doporučení, která konkrétní rodina by byla pro konkrétní dítě ta nejlepší – toto doporučení ne/přijme jako konečné rozhodnutí krajský úřad

Během procesu párování je pěstounům k dispozici doprovázející subjekt (provází je, dále připravuje, poté napomáhá seznamování dítěte s pěstouny atd.) – doprovázející subjekt svou účastí v Panelu může přinášet aktuální informace do Panelu, je tedy žádoucí, aby byl vždy přítomen procesu párování.

Pokud je proces párování úspěšný, následuje seznámení dítěte či mladého člověka s pěstouny, příprava dítěte či mladého člověka na přechod z péče do péče, a pokud s tím dítě či mladý člověk a pěstouni souhlasí, je dítě svěřeno do náhradní rodinné péče. Tento proces je třeba velmi dobře připravit, provázet jím dítě, pěstouny, ale také rodiče, pokud je dítě odebráno z jejich péče. Proces přechodu je již nad rámec této metodiky, měl by být však také důkladně popsán.

7.5.2 Uzavření dohody o výkonu pěstounské péče

V současném legislativním systému nemají pěstouni po převzetí dítěte do jejich péče povinnost využívat následné služby. Je tedy pouze na jejich rozhodnutí, zda výkon pěstounské péče budou konzultovat s odborníky, budou se dále vzdělávat a posilovat své kompetence pěstounů, aby tím zajistili co nejlepší péči svěřenému dítěti či mladému člověku. Tento stav mění návrh novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který předpokládá, že každý pěstoun by měl uzavřít tzv. Dohodu o výkonu pěstounské péče. Podrobnosti k uzavření takové dohody jsou vymezené v navrhované novele zákona č. 359/1999 Sb. (v § 47t-y).

8. Přehled hlavních rizik

Vzhledem k současnému stavu v oblasti systému péče o ohrožené děti a jeho transformaci jsou rizika výše uvedeného procesu značná.

Legislativní omezení

Během tvorby této metodiky je navrhovaná novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí ve vnějším připomínkovacím řízení. Není tedy jasné, které změny do zákona nakonec budou prosazeny. Předložená Metodika příprav k pěstounství s těmito změnami počítá. V případě, že by tyto změny nakonec nebyly přijaty, je i tak možné metodiku využít jako inspiraci pro realizaci příprav k pěstounství dle platné legislativy. Vhodným opatřením je také zapojení Amalthea o. s. do platform, které mohou ovlivnit změny v legislativě (setkávání s dalšími neziskovými organizacemi, které mají v poslání apelovat na změny v legislativě, připomínkování navrhované novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí atd.).

Zneužití osobních údajů

Proces přípravy, zvláště její individuální část, je zaměřen na zjištění kompetencí budoucích pěstounů. Během práce v rodině zájemce hodnotící pracovník získává velké množství osobních a citlivých údajů. Tyto údaje jsou pak po zpracování do Zprávy o zájemci o pěstounství sdíleny se všemi členy Panelu, a to při schvalování zájemců pěstouny i následném párování. Rizikem je zneužití těchto informací, jejich vynesení mimo výše uvedené osoby a instituce. Vhodným opatřením je zajištění mlčenlivosti všech zúčastněných a zároveň souhlas zájemců s poskytováním osobních a citlivých údajů ke stanoveným účelům dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Finanční náročnost procesu přípravy

Kvalitní příprava k pěstounství představuje značné finanční zatížení subjektu, který přípravu realizuje. Účinným opatřením před vznikem rizika, že finanční prostředky na přípravu nebudou dostatečné, je dobré plánování před počátkem realizace přípravy.

Nepřipravenost jednotlivých subjektů na změny v systému

Navrhované změny zákona, o které se částečně opírá i tato metodika, budou pro systém péče o ohrožené děti velkým posunem. Přijetí změn bude vyžadovat ochotu jednotlivých institucí a jejich pracovníků vzdělávat se, porozumět smyslu navrhovaných změn a realizovat tyto změny v praxi. Rizikem může být nechuť či obava jednotlivých subjektů změny přijmout. Možným opatřením je vytvoření prostoru pro vzájemnou diskuzi, představení změn, možnost vzdělávání a kvalitní metodické vedení pro jednotlivé články systému, jak na úrovni státní, tak nestátní.

Nedostatečná kvalifikace pracovníků

S výše uvedeným rizikem souvisí také riziko nedostatečné kvalifikace pracovníků, kteří mají realizovat přípravu a další proces při vyhledávání a párování náhradní rodiny pro konkrétní

dítě. Klíčovým opatřením je jejich kvalitní proškolení, metodická a supervizní podpora během procesu přípravy, získávání zpětné vazby k jejich činnosti.

Nedostatečná znalost obsahu příprav k pěstounství

Rizikem pro dobrý proces přípravy a následného doprovázení pěstounů může být neznalost sociálních pracovníků OSPOD a pracovníků pověřené osoby, kteří pěstounské rodiny doprovázejí, obsahu příprav. Opatřením je dobrá komunikace s OSPOD a pověřenými osobami, které realizují službu doprovázení pěstounských rodin. Pracovníci by měli dostat písemně zpracovaný stručný obsah příprav, jednotlivých témat, rozsah, lektorské zajištění atd.

Nedostatečná kapacita realizačního týmu

Náročnost procesu příprav a také výše uvedená rizika kladou značné nároky na realizační tým. Některá nepředpokládaná rizika se navíc mohou v průběhu realizace přípravy objevit, a realizační tým tak musí reagovat velmi pružně. Vhodným opatřením je dočasné využití kapacity dalších pracovníků v organizaci, delegování zodpovědnosti a kompetencí, v krizových momentech příp. i posílení týmu o dalšího pracovníka, je-li to v možnostech organizace.

Provázanost procesu náboru, přípravy a doprovázení

Zájemce se při své cestě za pěstounstvím setkává s mnoha pracovníky (v rámci náboru, skupinové přípravy, individuálního vyhodnocení, Panelu pro pěstounskou péči atd.). Je tedy žádoucí, aby měl na této cestě jednoho „průvodce“, se kterým je v kontaktu po celou dobu – od náboru až po doprovázení po přijetí dítěte do rodiny. Tímto průvodcem by měl být hodnotící pracovník, který realizuje první schůzky se zájemcem v rámci náboru i následně novou pěstounskou rodinu v jejím pěstounství doprovází. Rizikem je v tomto ohledu kapacita hodnotícího pracovníka. Vhodným opatřením je, že již v procesu náboru organizace počítá s tím, že vybrané zájemce, kteří projdou úspěšně procesem přípravy, bude v jejich pěstounství doprovázet, a vytvoří tak u svých pracovníků na toto dostatečnou kapacitu. Pokud by mělo dojít k přetížení hodnotícího pracovníka, je vhodnějším opatřením změna pracovníka, který bude dále rodinu doprovázet.

9. Plán aktualizace metodiky

Metodika přípravy k pěstounství bude aktualizována dle potřeb programu Centra náhradní rodinné péče. Dle strategického plánu Amalthea o. s. by měl být další běh příprav realizován až v roce 2013, před počátkem realizace tedy bude vhodné Metodiku případně zaktualizovat vzhledem k možným legislativním změnám.

10. Závěr

V předložené Metodice příprav k pěstounství jsme se pokusili zachytit postup přípravy zájemce o pěstounství k výkonu náhradní rodinné péče. V metodice se prolínaly stávající i nově navrhované metody práce s budoucími pěstouny. Snažili jsme se také zachytit naše praktické zkušenosti a doporučení z pilotního projektu, který byl na přípravu nových zájemců o pěstounství zaměřen. Text, který podrobně popisuje práce jednotlivých pracovníků podílejících se na přípravě zájemců, snad blíže přibližuje konkrétní metody práce, smysl a cíl jednotlivých částí přípravy. Nabízí také pohled na celý systém příprav, propojuje jej s fází před přípravou – tj. nábořem a po přípravě – tj. doprovázením pěstounů v jejich pěstounství.

Závěrem je třeba zdůraznit, že předložená metodika není jediným modelem, dle jakého lze kvalitně připravit nové pěstouny. V České republice existuje řada organizací, které přípravy zájemců o pěstounství realizují dlouhá léta, jen jejich zkušenosti zatím nebyly takto podrobně sepsány. Tuto potřebu může předložená metodika vyvolat, což přinese do české praxe příprav pěstounů více diskuzí a otevřenosti, jak a s jakými výsledky lze proces přípravy zrealizovat.

Jistě je třeba, aby metodika zůstala živým materiálem, byla průběžně doplňována o další cvičení, zkušenosti i rizika, která praxe přinese. V případě zájmu o další diskuzi k předložené metodice budeme velmi rádi, když nás zkontaktujete:

Amalthea o. s., Městský park 274, 537 01 Chrudim, tel.: 466 302 058,
e-mail: amalthea@amalthea.pardubice.cz, <http://www.amalthea.pardubice.cz>.

11. Zdroje, citovaná a použitá literatura

Bowlby, J.: Vazba. 1. vyd. Praha: Portál 2010. 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4.

Langmeier, J., Matějček, Z.: Psychická deprivace v dětství. 3., dopl. vyd. Praha: Avicenum 1974. 397 s.

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče.

Metodické doporučení MPSV č. 6/2009 k pěstounské péči na přechodnou dobu.

Monitoring současných příprav pro náhradní rodinnou péči v ČR. Středisko náhradní rodinné péče. 2010. ISBN 978-80-87455-00-5.

Národní akční plán k transformaci systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011. MPSV 2009.

Skills to foster. The Fostering Network 2009.

Standardy pro pověřené osoby – oblast pěstounské péče. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011 (pracovní verze).

Trapková L., Chvála V.: Rodinná terapie psychosomatických poruch. 1. vyd. Praha: Portál 2004. 224 s. ISBN 80-7178-889-9.

Vrtbovská, P.: O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí. 1. vyd. Praha: NATAMA. Tišnov: SCAN 2010. 120 s. ISBN 80-86620-20-4.

Úmluva o právech dítěte, Sdělení č. 104/1991 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Zmapování a porovnání vnitrostátního systému pěstounské péče se systémy pěstounské péče ve vybraných evropských zemích se zřetelem na: a) výběr, podmínky, přípravu a vzdělávání pěstounských rodin, b) standard podpůrných služeb pro pěstounské rodiny, MPSV. 2010.

Zpráva Rady OSN pro lidská práva ze dne 30.10. 2009, 64. zasedání, 3. výbor – bod 20-22.

Webové stránky

http://www.nahradnirodina.cz/zprostredkovana_nahradni_rodinna_pece.html
Středisko Náhradní rodinné péče

<http://www.clovekhledacloveka.cz/>
Člověk hledá člověka, o.s.

<http://www.mpsv.cz>
Ministerstvo práce a sociálních věcí

12. Přílohy

- I. Zkušenosti a doporučení z realizace pilotní přípravy zájemců o pěstounství včetně finanční a kapacitní náročnosti**
- II. Schéma procesu příprav**
- III. Před procesem příprav**
 - Návrh standardů pěstounských služeb
 - Metodika náboru
 - Prezentace ke školení hodnotících pracovníků
- IV. V rámci procesu příprav**
 - Pracovní kniha pro zájemce o pěstounství
 - Kniha pro lektory přípravy zájemců o pěstounství
 - Moje rodina poskytuje pěstounskou péči
 - Zpráva o zájemci o pěstounství
 - Panel pro pěstounskou péči
 - Prezentace ze skupinových příprav
 - Seznam doporučené literatury, webových odkazů a filmů v době přípravy
 - Dotazníky zpětné vazby
- V. Po procesu příprav**
 - Metodika doprovázení

ISBN 978-80-904801-4-8

Metodika přípravy k pěstounství

2011

Amalthea, o. s.

Městský park 274, 537 01 Chrudim IV
www.amalthea.pardubice.cz
amalthea@amalthea.pardubice.cz
tel.: 466 302 058, 776 752 805